

No 12
1 9 3 1
20 senti

KAITSE KODU

Kui

«Kaitse Kodu!» Teile meeldib

ja ta on võitnud Teie poolehoidu, siis teatage sellest ka oma naabrile, et ka tema hakkaks huvi tundma meie rahvusliku perekonnaajakirja vastu.

Kui Teie aga leiate puudusi

„Kaitse Kodu!“ juures, olgu need missugused tahes, siis teatage sellest meile, et me võiksime kõrvaldada Teie poolt näidatud puudused, sest

MEIE TAHAME JA PÜÜAME RAHULDADA KÕIKIDE LUGEJATE SOOVE.

* * *

Igaüks on tervitatud ja tänatud, kes tuleb meiega meie rahvuslikus kultuuritöös.

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kol.-ltm. J. M a i d e, telefon 6-88.

Tegev toimetaja L. S ö e r d, telef. 8-29.

Toimetaja kõnetunnid kella 10—12.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitusejuht Richard Jukk, tel. 8-29.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr., 1/4 a. kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad a üks lehekülg: teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti järel 40 kr. Välimine kaas 80 kr., sise-mised 60 kr.

*

Nr. 12

1931

SISUKORD:

Kaas: Lennukite gaasipealetung väike-linnale.

— Koidutarid ja tähetütreid.

E. L.: Suuskadel üle lähe.

V. K.: Jaht „karvakalale“.

P. T.: Gaas ja gaasisõda.

Endel Parts: Laane talu uus peremees.

Toimetusele saadetud kirjandus.

*

Kaitseliitlaste tarvete ladu

Tallinnas, Kaarli t. 8.

Soovitab odavate
hindadega

Spordipüsse «Erma», «Gerco», «Achilles», «Kaba» ja «Bayard»;

Igas kaliibris **püstol-browni** ninguid, nagaane;

Vint- ja spordipüssi ja püstoli **padroneid**;

Püssiõli ja **püssipuhastus-**abinõusid;

Märklehti;

Suusasidemeid;

Sireen-vilesid;

Käelinte;

Kaitseliidu rinnamärke;

Elektrifaskulampe;

Diopter-sihikuid ja kirpe

j. n. e. j. n. e.

KAITSE KODU!

ILMUB KORD NÄDALAS

Nr. 12

Tallinnas, laupäeval, 21. märtsil 1931

Seitsmes aastakäik

PILT TULEVIKUSÕJAST.
Ratsanik hobusega gaasipilves.

Gaasihädalise näitlik päästmine.

Varsti jõuab aeg, millal saab minust koidutar.

KOIDUTARID JA TÄHETÜTRED

Naiskodukaitse noori organiseerimas

Kaitseliidu poolt algatatud noorte organiseerimine on levinud üle maa, koondades noorte enesekasvatuse tööle hulk poisse linnades kui ka maal. Kuigi senikaua on tegutsetud tagasihoidlikult ja kindla tahtega jääda väikesearvulise liikmete koosseisu juure, on ometi Noorte Kotkaste liikumine tõmmanud kaasa rohkesti tuhandeid, kelle hulgas on palju tuntud seltskonnategelasi ja hariduse levitamisel tegutsevaid isikuid. Poisse kasvatada meie kodumaa tüsedama tuleviku kandjaks, selleks on igal eestlasel, igal isamaalasel tahet ja ka aega kaasa aidata.

Poiste pere töölerakendamine noorkotkastena on ka meie naisnoorsoo hulgas kutsunud esile soovi koonduda üksustesse, et teenida isamaad, et arendada endidki maast-madalast kodaniku kohustustes ja võida väärsena võrsuda meesnoorsoo kõrval. Juba alguses, kui aastate eest tärkas poiste organiseerimise mõte, arutati selle kõrval tüdrukute koondamise vajadust. Umbes samad sihid ja nende saavutamise teed, kuid arvestades organisatsiooni liikmete aastaile vastavaid arusaamisi ja teise soosse suhtumist, mis eriti teravasti ilmneb poiste juures, ei peetud soovitavaks ühise organisatsiooni ellukutsumist. Küll tuldi juba siis otsusele, et tütarlapsed jäävad naiskodukaitse organiseerida, seda enam, et naiskodukaitse oma põhikirjaski on noorte organiseerimise ette näinud.

Noorte Kotkaste rühmituste tekkimine, eriti maal ja algkoolide juures, tõstis küsimuse teravalt päevakorraks. Ei ole ometi poisid meie oludes privilegeeritud. Kui poistele on antud tegutsemiseks huvitav „mäng“, miks jäävad tüdrukud sellest eemale? — see oli kerkiv ja kaaluv väide. Mitmelgi pool ei leitud põhjust ootamiseks, vaid loodi poiste organisatsiooni eeskujul ja aluseil ka tüdrukute rühmad, pan-

nes neid tegutsema samade ainete õppimisel ja samade harjutustega nagu noorkotkaidki. On kindel, et säärast seisukorda ei saa pidada eriti soovitavaks. On ju meie noorkotkaste organiseerimise püüdeks poiss kasvatada „meheks meeste ridadesse“, millele vastavalt on püstitatud ka tegevuse kavad ja kogu organisatsiooni struktuur. Ei ole ometi põhjust püüda meie tulevaste naiste kasvatamist alata seega, et neid püütakse arendada mehisteks ja nende hingedesse istutada mehiseid kalduvusi.

Naiskodukaitse poolt on nüüd rakendatud nende põhikirja noorsoo kasvatamist käsitlev paragraaf ja noortele töötatud välja kodukord, milles nähakse ette naisnoorsoo koondamine noorte rühmadesse, noorte jaoskondadesse ja noorte ringkondadesse, millised koonduvad üleriiklikuks naiskodukaitse noorte organisatsiooniks. Noorterühma juhina on ette nähtud rühmavanem, kes valitakse rühma liikmete hulgast üheks aastaks, kuna järgnevate koonduste juhtideks — vanemaiks — määratakse vastava naiskodukaitse üksuse juhatuse poolt seltskonna tegelastest isikud. Rühmavanema ülesandeks seatakse rühma tegelik juhtimine ja juhatamine töös ja esinemistel, samuti ka salkade (milleks rühm tarviduse korral võib jaguneda) töö ühtlustamine ja kooskõlastamine. Analoogiliselt on jaoskonna noortevanema ülesandeks rühmade töö ühtlustamine, tegevuse juhtnööride andmine ja koordineerimine, samuti ka selle järele valvamine. Teatud juhtumitel on jaoskonna noortevanema nõuandvaks orgaaniks rühmavanemate koosolek, kuna tavaliselt ta peab kontakti naiskodukaitse jaoskonna juhatusega ja sealt jaoskonna noortepere juhtimiseks saab juhtnöörid. Ühe ja sama ringkonna piires asuvad noorteüksused koonduvad noorteringkonnaks, oma vanemaga ja vähe-

malt kord aastas kokkuastuva vanemate koosolekuga, millest võtavad osa rühmavanemad, jaoskonnavanemad, ringkonnavanem ja peavanem, kes kogu organisatsiooni juhina ja suunaandjana naiskodukaitse keskuhatuse poolt ametisse määratuna ja kaitseliidu ülema poolt kinnitatuna korraldab üleriiklikult noorte tegevust.

Kodukorra koostajad on pidanud silmas, et organisatsioon oma struktuurilt tuleks lihtne ja vastaks organisatsiooni sihile. Samuti peab ta olema painduv noorte isetegutsemiseks ja võimaldama tööd suunata noorte hingeelule vastavalt, et nendest võiksid areneda meie tulevased tüsedad perenaised ja pereemad. Selleks istutatakse juba maast-madalast noortesse püü: olla hea ja armastav õde üksteisele, puhas mõttes, sõnas ja teos.

Organisatsioon koondab tütarlapsi, Eesti naissoost kodanikke, 8. eluaastast alates kuni 17. aasta vanuseni, milline ülemäär aaga esijoones tahab märkida, et organisatsiooni liikmeks vanemaid vastu ei võeta. Nende noorte üksustesse koondamise eesmärgiks loeb kodukord noorte kasvatamise vaimselt ja kehaliselt tublideks, ausaiks ja tööarmastajaiks kodanikeks, tuliseiks isamaa-armastajaiks, iseseisvaks ja iseteadvaks naisteks.

Noored painutatakse kindla korra alla, milline lähtub järgmistest algetest, noorte „seadustest“: Noor

- 1) armastab isamaad ja kodu,
- 2) kuulab oma vanemate ja juhtide sõna,
- 3) on igaühe vastu viisakas, lahke ja alati abivalmis,
- 4) püüab alati teha head ligimesele, on nõrgema kaitsja ja vanema austaja,
- 5) hoolitseb puhtuse ja korra eest oma ümbruses ja aitab vanemaid, eriti ema, koduses töös,
- 6) on hoolas ja tähelepanelik, ei oota käske, vaid viib alatud töö lõpule,
- 7) võtab eeskuju vanemate hoolest ja väsimatusest, on töökas ja kokkuhoidlik.
- 8) on aus, karske, südamluk ja elurõõmus,
- 9) on looduse ja loomade sõber,
- 10) annab head eeskuju, õpib hoolega ja püüab edu poole.

Olles õppinud tundma organisatsioonis valitsevat korda ja seadusi, annab noor töötuse: „Töötan olla korralik ja aus, armastada oma kodu ja isamaad, aidata ligimesi ja jääda ustavaks naiskodukaitse noorte põhimõttele ja määrustele.“

Noorte edasipüüdlikkust fikseerivad noortele korraldatavad katsed, mille sooritamise järele noored jagunevad järkudesse. Väliselt eralduvad nad oma vormiriietusest, milline kinnitatakse naiskodukaitse keskuhatuse poolt. Riietusel kannavad noored oma järkudele ja ka ametile vastavaid märke. Et hankida tarvilisi teadmisi ja täita oma kasvatuslikke ülesandeid, selleks korraldatakse vastavaid harjutusi, mängu, loenguid, kursusi, praktilisi töid, näitusi, koosolekuid, pidusid, võistlusi, ekskursioone jne., võidakse anda välja oma ajakirju ja hoitakse kindel side kooliga.

Noored on elutee otsijad, seepärast peab nende tegevus haarama võimalikult kõik tegevusalad ja andma võimaluse mitmekülgse arenemise painduvale loomusele, et siis, kui kord noor oma elurada lõplikult määrab, võiks tal olla teadmisi ja kogemusi igast tegevusharust. Selle kõrval võivad elus tekkivail kitsikuse juhtumil tulla abiks need kõrvalteadmised, mis noorena on õpitud ja harjutatud.

Säärastele mõtteile on rajatud organisatsiooni alused, et nende abil noortes kasvatada kõlbelist elu, ausust, vanemate austust, sõnakuulmist, tähelepanelikkust, viisakust ja südamlukust, tutvustades neid naise ülesannete ja kohustustega, et arendada tööarmastust, ettevõtlikkust, enesevalitsemist, otsustamis- ja vastutusvõimet, iseseisvust ja kindlust, süvendada armastust oma ligimese, kodu ja isamaa, looduse ja loomade vastu, õpetada noori hoolitsema tervise, puhtuse ja korra eest, võimaldades igakülgset võimete arenemist ja andes selleks juhtnööre.

Ka naisnoorsoo juhtlauseks on „Isamaa auks ole valmis“ ühes vastusega „Alati valmis“.

Jääks veel järele nimetada organisatsiooni nimi, seda enam, et kõrgeid sihte taotlev noortepere vääril kõlavat nime. Esialgu on uut organisatsiooni hüütud ta sünnitaja nimega Naiskodukaitse Noorte Organisatsiooniks. Kuid võrsudes nõuab uussündinu järjest kiusakamalt endale iseseisvat nimetust, milline oleks väärne ja sobiv koondusele kui ka ta üksikliikmeile. Juba ammu on peetud nõu nime suhtes, kuid seni on jäänud leidmata ristiisa. Kui mõnedel kaalutlustel on poolehoidu leidnud vennasorganisatsioonilt laenatud Naisnoorkotkaste nimetus, siis ei rahulda see küllaldaselt teisalt, seda enam, et kotka embleem pole küllalt naiselik, tütarlastele rakendatav. Tahaksin loota, et ka siin ligemal ajal leitakse tarviliseks, et meie naisnoorsugu, koondunult meie varaseima hommiktähe — Koidutähe — alla, virkade koidutaridenä võiks hoolsasti ja hoogsasti astuda tegevusse kas Koidutähe, kas Tähetaride organisatsioonis.

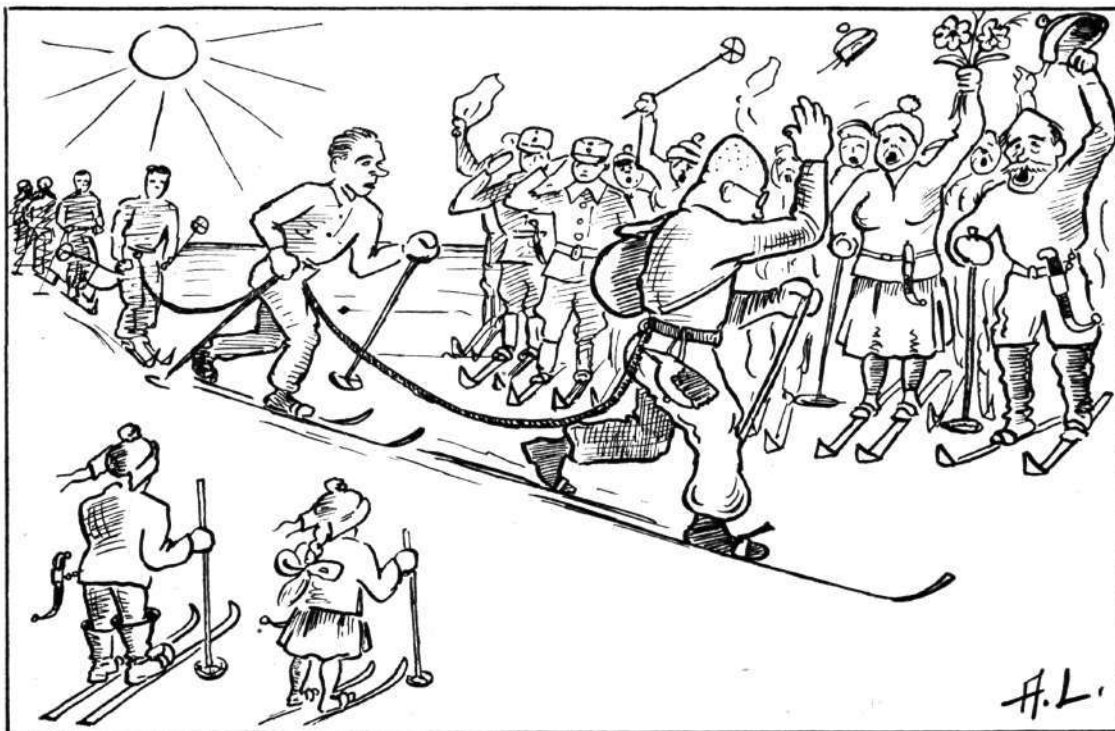

Naiskodukaitse Jõeletme jaoskonna poolt korraldatud samariitlaste kursuse lõppkoosviibimine. Paremtal 5-s major Saar.

Ühe suusateekonna kaks palet.

Suusameeskonna üle-mere-retk ajakirjanduse hirmu ja õuduse juttude valgustusel

... ja tegelikult.

SUUSKADEL ÜLE LAHE

SUUSARETK VIRU RANNIKULT KOTKASSE

Kotka linna vapp.

Mälestama Eesti iseseisvuse esimesi heitluspäevi, Jüri Vilmsi märtrisurma, kindlaks määrama talviseid sidemepidamise võimalusi suuskadel Eesti ja Soome rannikute vahel, kindlaks määrama kodumaa suuskade tüüpi ja nende vastupidavust, kindlaks määrama meeskonna varustuse üksikasju ning kogemusi saada talviste meriretkede korraldamises, need olid alused, mis põhjustasid suusaretkete ettevõtmist Eestist Soome, Viru rannikult, Aserist, Kotkasse.

See retk oli kavatsatud juba möödunud aastal, kuid ebasoodus talv takistas selle läbiviimist.

Käesoleval talvel, kus külma, lund ja jääd oli küll ja küll, avanes soodus võimalus seda kavatsust teostada. Retke meeskond komplekteeriti kaitseliidu kogenumaist suusameestest, kes varem mitmed pikemad retked olid sooritanud ning seega tüseda ettevalmistuse saanud. Meeskonna koosseisu kuulusid kaitseliidu peastaabi spordijaoskonna pealik Leppa juhtimisel Harju malevast kompaniipealik A. Sams, malevlased Reispas, Tui ja Laupman, Järva malevast — malevkonna spordipealik Viirman, Sakalamaa malevast — jaopealik Koovit ja Narva malevast rühmapealik R. Niilov. Meeskonnaga ühines ka politsei kehalise kasvatususe instruktor E. Klumberg.

Meeskond lahkumisel S. Tütarsaarelt Suursaarele. Keskel Tütarsaare konstaabel Rostedt, kes meeskonda Tütarsaarel vastu võttis.

Alaline side ranna ja merivaatluspunktidega, ilmaaamaga, rannaäärsete kaluritega, piirivalvega ja teiste meriolude tundjatega andis selge pildi tänavustest merel valitsevaist jää- ning lumeoludest ning soodustas kohase lähteaja kindlaksmääramist.

Meeskond varustati tarviliste tuuleülirikondadega, soojade riietega, peakatetega, kinnastega ning mitmete ettevaatusabinõudega, nagu köied, kummist ujukad jne., millised pidid võimaldama meeskonnale edasipääsu ka juhtumeil, kui teel oleks ette tulnud mitmesuguseid ebameeldivaid takistusi, nagu praod, vabavesi jne.

Nii asus meeskond neljapäeval, 5. märtsil s. a., kell 23.20 rongile ja jõudis reede hommikul kella 6 paiku Sonda jaama, kust hobustel teed jätkati Aseri.

Reedene päev ei töota midagi head. Tuiskab ja tormab, mattes hingamist, puistates lund silmi ja krae vahele. Kogu tee Sondast Aserini oli tuul ja tuisk vastu. Paaritunnilise sõidu järele saabusime Aseri ja asusime korterisse ühe kohaliku taluniku juure. Kohe algas täiendavate andmete kogumine retke tee kohta. Tallinnast saadud andmete kohaselt pidi meri Aseris lahti olema ja pääs jääle oli võimalik ainult Purkse piirkonnas (umbes 6 km Aserist ida poole). Kella 10 paiku hommikul läks ilm juba selgemaks. Pilverünka tagant vahete-vahel vilksatas päike. Otsustasime isiklikult teha jääluuret. Selleks löime suusad alla ja tegime mitmes suunas umbes 5—6 klm pikkuselt sõitu. Jää kõva, kaunis sile, võrdlemisi korralikult kaetud lumega. Pole karta suuskade kratsimist ja lõhkumist. Paiguti jääs ajujää pangad, milliste kõrvalt mööda liuglemine raskusi ei tekita. Keskpäeva paiku muutus ilm täiesti selgeks, päikesepaisteliseks. Poistel tuju ülihea, kas või hakka retkega kohe pihta. Otsustasime siiski kindlaksmääratud tähtajast kinni pidada ja nii uinusime reede öösel magusat und kindlas usus, et järgmisel päeval ilmastik igati soodustab retke läbiviimist. Laupäeva hommikul, 7. märtsil, olime kell 6 juba jalul. Esimeseks mureks kohe baromeeter ja ilmastik. Baromeeter ennustas head, näitas aina tõusu. Väljas akna taga aga vingus kõle tuul kirdest, keerutades lumesambaid. Ehkki tuul ja tuisk peaaegu otse vastu, ei olnud see meile kuigi

Retke mehed einetamas merel laupäeval, 7. märtsil, kui meeskond ajalehtede kirjutuste järgi hukkunuks loeti.

suureks takistuseks. Olime ju varustatud korrallike riietega, millised nii hõlpsasti külma ja tuult keha ligi ei lasknud.

Küsimuse alla võis tulla ainult liikumise kiirus. Mõlgutasime mõtteid, pidasime veel läbirääkimisi kohalike kalameestega ja kell 7.30 asusime suuskadele ning liuglesime alla merele.

Merel tõmbasime oma 130 m pika köie sirgu ja kinnitasime endid köie külge 15 m pikkustel vahemaadel igaks juhtumiks, kui mõni mees peaks satuma lumega maskeeritud jääprakku. Tootasime olla ja töötada üks kõigi eest ja kõik ühe eest ning algasime retke. Liikusime hanereas üksteise järele, retke juht kompassiga ees. Löötsuv 4—5-palliline tuul ja tuisik keerutab silmi lumetuhka, raputab pükse ja kisub seljast vammust, kuid — „lora“, oleme endid tugevasti sisse pakkinud, ei meile nii kergesti saa külge hakata. Tugeva tuule ja tuisu tõttu liikusime 5-km kiirusega tunnis, vahete-vahel hetkeks peatudes ja orienteerudes. Lund jääb rohkesti, ulatus üle põlve.

Olles umbes 25 km ära sõitnud, märkasime ees silmapiiril hobust ja 5 meest, kelledest üks oli suuskadel. Kes nad on? Mis nad otsivad tuisuse ilmaga lagedal merel? Kas omad või võõrad? Sõber või vaenlane? Need olid mõtted, millised peast kiirelt läbi lendasid. Et meeste tee meie omast palju kõrvale ei kaldunud, kiirendasime sammu ning peagi olid nad meil käes. Selgus, et merel viibijad olid Purkse kalurid, kes merele oma võrkude järele olid tulnud. Mehed tammusid põlvini sügavas lumes ning kadestades silmitsesid meie suuski. Lühikesed vastastikku tervitused, paar sõna vestlust ning igaüks jätkas oma teed. Kalurid suundusid lääne poole, meie aga oma endises suunas edasi, kirdesse. Vahepeal kerkis tihe udu, mattes enda alla kogu silmapiiri, võimaldades vaatlust 100—150 meetrini. Ainuke orienteerumisabi nõu oli kompass. Tuli sagedamini orienteeruda, mis tublisti aega nõudis.

Kella 2 paiku keskpäeval tegime lühikese lõuna-

vaheaja. Kotid seljast, võileivad välja, termospuudeleist kuuma teed ja suhkruvett ning peagi oli nuriseja kõht rahuldatud. Jatkasime teekonda. Udu näis veel rohkem tihenevat. Polnud näha ei taevast ega maad. Meid ümbritses ainult tihe, tihe piimvalge udu, lumi ja jää. Tundsime endid kui kaugel põhjanabal. Udu seest paistvad üksikud jääpangad näisid tontlikult suurtena, jääkarudena. Vahete-vahel näisid udupilved haihtuvat, siis vilksatas silmis nagu maa kaugel, kaugel silmapiiril. Siis jälle pettumus, lähemal vaatlemisel osutus see jääpangade ribaks.

Lõppeks kella 4 paiku hakkas meile selgesti paistma S. Tütarsaar. Vaatamata tihedale udule olime siiski kogu aeg õieti orienteerunud ning praegusel silmapilgul oli suund täpselt keset Tütarsaart. Kiirendasime samme, kuid mida lähemale me Tütarsaarele jõudsime, seda kaugemale paistis see meist nihkuvat. Meist paremal, s. o. ida pool, pöriseb õhus lennuk. See oli Eesti kaitseväge lennuk, mis meid oli tulnud otsima, sest vahepeal oli kaitseliidu peastaap Helsingist Eesti saatkonnast saanud rahutuks tegevaid teateid just meie liikumissuunas olevate jääolude kohta. Õnneks osutasid need teated tuulest võetuks. Lennuk meid ei märganud ja pöördus pea tagasi Rakvere suunas.

Kell oli 6 õhtul, kui jõudsime S. Tütarsaare kaldale, kuhu meile jääle vastu tõttasid saare elanikud suuskadel ja ilma, eesotsas konstaabel Rostedtiga, meripiirivalvega hrade Raki ja Koivulaga. Mida lähemale saarele, seda suuremaks kasvas saatjate hulk, nii et lõppeks meid ümbritses umbes poolesajapäine saatjaspere. S. Tütarsaar, umbes 4 km pikkune saar, on talvel ümbritsetud nagu tugeva kindlusmüüri. Maru ja torm on varatalvel loopinud saare randa hiigla jääkamakaid, millised üksteise külge sulades, külmedes on moodustanud 3—4 m kõrguse jäävalli, millest ülepääs kõrvalise kaasabita võimatu.

Merele pääsmiseks on saare elanikud mitmest kohast raiunud läbi teed, milliste kätteleidmine võõraile on kaunis raske.

Juhatatuna lahkest saarerahvast jõudsime õnnelikult meile määratud korterisse, härra Rostedti majja, kus juba kohvilaud oli kaetud. Pärast kohvi järgnes saun, siis õhtusöök ja siis... magus uni.

Meie saabumisest teatati kohe raadioteel Kotkasse ja Lahti, kust teade lendas edasi Eesti ringhäälingule

Puhkus-momente merelt pühapäeval, 8. märtsil.

ning kella poole üheksa paiku kuulsime juba härra Moori pajatamas Eesti kaitseliidu suusameeskonna saabum'sest Tütarsaarele. Olime katnud sel päeval 50 km 10 tunniga. Harilikus olukorras on see lonkimine, kuid lagedal merel, kus 4—5-palliline tuul ja tuisk puhub otse näkku, on see täiesti rahuldav tagajärg. Mandril metsa varjus 100 km päevas on kergem suusatada kui merel 50 km.

Pühapäeval, 8. märtsil, kell 10 hommikul jätkasime retke Suursaare suunas. Meid tuli saatma härra Rostedt, kes täiendavaid näpunäiteid andis eeloleva teekonna suhtes. Ilm suurepärane. Kraadiklaasi järgi külma 16 pügalat, kuid päike kõrvetab sedavõrd, et külma üldse ei tundu. Vahete-vahel liiguvad kerged tuuleilid. Kolm kilomeetrit liugleme mööda peegelsiledat jääd ainult käte töö abil. Siis algab ilus lumine suusatee. Ei kriipsugi raskest ajujääst, jääpragudest. Siin ja seal paistavad silma hülgeküttide poolt lumepinnale jäetud suuskade jäljed. Sõidame ja peatume, paljastame pead ja laseme päikesekiirteil mändgelses kõrvetada meie vaseliiniga sissemääritud nägusid. Mõnus tunne. Vahete-vahel satuvad teele ette jääpankade ribad, milliste vahelt kergelt läbi liugleme. Lumi ja jääpangad kiirgavad ja sädelevad päikesekiirtest. Eemalt paistab kõrge kaljune Suursaar, mille lõunapoolse kaldani Tütarsaarelt on kõigest 18 km. Me peame suunduma aga Suurküllä, milline asub Suursaare põhjapoolses osas, seega 30 km S. Tütarsaarelt. Liigume piki Suursaare kallast, möödume Lõuna külast ja läheneme Suurkülläle, kust meile juba vastu tõttab Suursaare kaitseliidu delegatsioon.

Järgneb kohv Suursaare nimismehhe härra Virkkuneni juures, siis lõuna naiskodukaitse korraldusel ja siis paigutatakse mehed korterisse erikohtadesse 3 mehe kaupa. Öhtul kell 7 algas pidu Suurküllä seltsimajas naiskodukaitse korraldusel. Kõnedega esinesid nimismees, kes ühtlasi on ka kaitseliidu paikalisepälik, ja mitmed kaitseliitlased. Kohaliku kirikuõpetaja proua deklameeris Eesti laule. Peorahva tungival palvel kandis retke meeskond ette 3—4 Eesti laulu, mis tormiliste kiiduavaldustega vastu võeti. Ettekandeile järgnes jalakeerutus, kus retke meeskond end osava

Suusatamiskursus retke meeskonnale Kotkas hra Toika juhatusel.

Harilik tänavapilt Kotkast.

kavalerina ja tantsumehena laskis paista. Aeg oli vististi tublisti üle kesköö, kui mehed heitsid puhkama.

Suursaar on suur, 12 kilomeetri pikkune kaljumürakas, suuremalt osalt kaetud metsaga. Kalju harjal asub neli mageda vee järve. Saarel asub 850—900 elanikku, nende seas ka kolm Eesti perekonda. Saare rahva peaülalpidamisallikaks on kalastamine ja hülgejaht. Suvel külastab Suursaart hulk turiste ja suvitajaid.

Esmaspäeval, 9. märtsil, kell 6 hommikul olime juba jalul, et einetada ja kell 7 jätkata teekonda Kotka. Meid olid saatmas kaitseliitlased ja naiskodukaitse. Merele pääsmiseks tuli liuelda alla võrdlemisi kõrgelt ja pikalt mäelt. Seda korrati mitu korda, et jäädvustada Suursaare mälestusi. Siirdusime Kotka suunas üle Luppi majaka ja Rankki kindluse. Ehkki meid oli tungivalt palutud külastada Haapasaari kaitseliidu üksust, pidime sellest siiski loobuma ajapuudusel. Ilm udune, kuid vaikne. Orienteerumine ei tee raskusi. Kogu tee liuglevad suusad paksul lumepinnal libedasti.

Luppi majakas (merimärk) asub väikesel kalju-rahnul. Siia on ehitatud maja ühes tarviliste kõrvalhoonetega, kus kalamehed ja hülgekütid hädakorral võivad ulualust leida tormi ja tuisu eest. Ka toiduaineid, küttepuid ja toiduvalmistamise nõud on majas olemas. Huvi pärast astusime Luppi sisse, et pisut einetada. Termospudelite avamisel selgus, et kolm pudelit oli lõhki. Arvatavasti oli Suursaarel pudelisse liig kuumat vett valatud, mille tagajärjel pudelid lõhkesid. Tuli tahes-tahtmata Luppi külalistevastuvõtlikkust tarvitada ja kiires korras lumest sooja vett sulatada.

Umber tunniajalise peatuse järele jätkasime retke. Kokkuleppe järgi pidime lähenema Rankki kindlusele ida poolt, sest meile pidi kindlusest vastu sõitma suusameeskond. Lähenedes Rankkile silmasime eemalt umbes 40-mehelist Soome kaitseväge suusameeskonda, kes eesotsas kindluse patarei ülema leitnant Salmineniga meile vastu tõttas. Järgnesid vastastikku tervitused, meile vastu toodud karastavate jookide maitsmine ja jätkus retk Rankki kindlusesse, kus meeskonnale kuuma teed ja maitsvaid suhupisteid pakuti.

Rankki kindlus on Kotka linna eelne kindlus, kus

*Leinnant HILDEN,
Soome kaitseliidu Kotka
ringkonna pealik.*

asub ainult Soome kaitseväge. Eraisikuil ja võõrail kindluses ja selle ümbruses liikumine on keeldud. Meie suusameeskonna vastuvõtuks ja kostitamiseks kindluses oli Soome kaitseväge staabi poolt tehtud erikorraldus.

Pärast teejoomist jätkasime teekonda leitn. Salminen juhatusel Kotka. Mõni kilomeeter Kotkast olid meile suuskadel vastu tõtanud Eesti konsul hra Heikki Lehmus, Soome kaitseliidu peastaabi spordiosakonna pealik ltn. Koskinen, Kotka kaitseliidu ringkonna pealik ltn. Hilden ja umbes pool-

sada suusatajat, noori kui vanugi, mehi kui naisigi. Nii liikusime linna suunas. Sadamas tervitas meeskonda Kotka politseimeister härra Eino Havas. Kogu kolonn, eesotsas härra politseimeistriga, liikus mööda Kotka tänavaid kohaliku kaitseliidu maja juure, kus meeskonnale pakuti kehakinnitust. Peale seda mindi sauna. Siis järgnes kohv kohaliku seltskonnategelase härra Turbeineni juures ja õhtusöök Seltskondlikus Majas. Õhtusöögil järgnesid tervitused üksteisele. Meeskonda tervitas ka Soome invaliidide ühingu esimees, kes, kuulda saanud Eesti meeskonna saabumisest, eriti selleks kohale ilmus. Korterisse asus meeskond samasse majja.

Mõnusana ja magusana tundus ööpuhkus, teadmises, et pool tööd on korralikult tehtud, s. o. pool teed matkatud. Ununes tuisk ja vinguv tuul, ununesid mitmed retkel ettetulnud raskused.

Teisipäeval, 10. märtsil, kulus hommikupoolne päev Kotka linnaga tutvumiseks ja oma suusavarustuse korraldamiseks. Oli ju kavatsus veel samal päeval õppetundi võtta Soome parimalt suusamehelt härra Toikalt. Suusad õlale ja siirdusime suusasepa töökotta. Nagu meil kingsepatöökodasid, nii võib Soomes kohata suuskade tõrvamise, parandamise ja määrimise töökodasid.

Laskime suusad tõrvata, määrada ja koolutada. Kõike seda tegi meister kogu meeskonnale tasuta, nimetades meid tublideks naabermeesteks.

Kell 11 oli konsul Lehmus korraldanud meeskonna auks eine võõrastemajas „Kotka“, millest osa võtsid peale härra konsuli veel mõningad tähtsamad kohalikud seltskonnategelased. Peetü vastastikku kõnesid.

Kell 2 pärast lõunat algas meeste suusatamise õppetund härra Toika juhatusel. Kolm tundi kestis tugev töö, kus iga mehe vigu üksikult parandati ja selgitati suusatamisstiilidesse puutuvaid üksikasju.

Õhtusöögi meeskonna auks korraldas kohalik kaitseliidu pealik leitnant Hilden seltskondlikus klubis, mil-

lest osa võtsid mitmed kohalikud kaitseliidu juhtivad tegelased ja auliikmed.

Kesknädalal, 11. märtsil, kell 12 sõidutati meeskond autobusel Karhulasse tutvuma Soome suurima klaasi- ja kristallivabrikuga. Vahepeal peatuti Kymis ja tutvuti Kymi kaitseliidu ringkonna pealiku härra Degerthi juhatusel kohaliku kaitseliidu elu ja oluga.

Karhula vabrikus oli meestel, mis vaadata. Suuremale osale olid uudiseks mitmesuguste klaas- ja kristallasjade valmistamise viisid. Igale mehele anneti vabriku külastamise mälestuseks kristallvaas.

Pärast kohvi vabriku ametnike klubis siirdusime tutvuma majandusdirektori härra Gunnari eeskujuliku taluga. Ja meie retke mehed, kellest enamus oli põlumehed, nägid ja kuulsid mõndki, mis veel hulk aega andis jutuainet oma elu ja olu arutlemisel.

Kotka tagasi jõudnud, külastasime leitnant Hildeni, kus juttu vestes ja puuvilja maitstes tuletasime meele Eesti vabadusvõitlusi, milledest leitnant Hilden isiklikult osa on võtnud.

Vahepeal oli Tallinnaga loodud telefoniühendus, kust meile saabus kaitseliidu ülema kategooriline käsk sõita Helsingi raudteel ja sealt lennukel Tallinna. See oli pikne selgest taevast. Ei ähvardanud ju tagasiretkel meie olemasolu mingi hädaoht. Kogu tee oli jää nii sile ja kõva, et kihuta kas või autoga, kui seda ei takistaks lumi.

Selgus, et meile selle „vembu“ oli mänginud Tallinna loetavamaid ajalehti, kirjeldades retke teed sea songermaana, läbistatuna risti-rästi pragudest, kus jääkarud, hülged ja mitmesugused koletised retkemeeste järele ahnelt keelt limpsavad, kus meeste elu igal sammul ähvardab hädaoht. Loomulik, et selle kirjutuse tagatipuks oli üldine ärevus ja kartus meeste pärast, mis sundiski kaitseliidu ülemat tegema vastavat korraldust.

Midagi parata, tuli käsk täita. Ja nii tegime lennu Helsingist Tallinna, kuhu saabusime neljapäeval, 12. märtsil.

Retk on sooritatud. Viru rannast Kotkani on suusameeste poolt sild ehitatud. Loodame, et Eesti ja Soome suusamehed seda silda ka edaspidi tarvitavad.

E. L.

Lennukisse asumas tagasisõidul – Helsingi lennusaadamas. Keskel Soome kaitseliidu peastaabi esindaja ltn. Koskinen.

JAHT «KARVAKALALE»

KUIDAS PÜÜTAKSE HÜLGEID EESTI RANNIKUL

Umbes nädalapäevi olid inimeste närvid pinevil 43 Kihnu hülgeküti pärast, kes nädalat kolm merel hülgejahil olles enesest elumärki ei annud. Hülgeküttide perekonnad pöörsid abisaamiseks veeteede valitsuse poole ning palusid saata jäälõhkuja appi. Seda aga polnud võimalik teha. Siis ulatas oma käe kaitseministeerium, saates alul kaks ning neile hiljem lisaks veel kaks kaitseväge lennukit lisaks Kihnu hülgeküttele otsima. Ka Läti rakendas seks otstarbeks 2 lennukit tööle. Paari-päevase luurelennu järele leiti kõik 43 kalurit jäält. Mõned grupid jätkasid rahulikult hülgepüüki, teised oli jää kannud Läti randa, Domesnesi tuletorni alla, kolmandad olid Ruhnu saarele läinud toidumoonas otsima ning lõpuks 9 meest oli koju tagasi pöörnud. Kaitseväge lendurite aruandest on näha, et näljasurem kedagi ei ähvardanud. Otsas olid vaid tuletikud, kuid selle eest tapetud hülgeid jää täis.

Mida sellest kõigest järeldada? Kuiva maa elanikud on millegipärast muutunud kartlikuks — kas on ka neid haaranud abi või toetuse saamise maania? — käesoleval juhtumil abisaamine? Vististi küll. Valaste ranna kalurid, kes ühel aastal, sügisel, jäätuleku eel ettevalmistamatult merele läksid ning paatidega enam tagasi randa ei pääsnud, olid esimesed, keda jäälõhkuja saadeti otsima nende omaste palvel. Egas see kihnulastele kuulmata jäänud ja kui nüüd nende perekonnapead või pojad veidi kauemaks jäid ning ükski grupp varem saarele tagasi ei pöörnud, küsimata sellest, kas saaki on või mitte, tulid ka nüüd hädaldamisega välja. Kui Kihnu kütid tagasi saarele tulevad, ja hädaldamisest kuulevad, ei käi koduste käsi vist hästi. Kihnulase iseloom ei luba ega tunne mingisugust hädaldamist, kui ta „karvakala“, nagu nad hüljest nimetavad, jahile on läinud. Inimesed, kes lapsepõlvest hülgeküttimisega on juurdunud, tunnevad olusid, millesse nad jahil võivad sattuda.

Vana, vilunud hülgekütteni ei taba kunagi hädaoht. Mõni üksik leiab ju ka tõesti jahipidamisel surma, kuid kas inimesi kuival maal ei sure? Neil on kaasas toidumoonas mitmeks nädalaks, igal grupil paat ja aerud, mida jääd mööda järele veetakse. Kas kuulis keegi vanasti, et ranna- või saareelanikud valitsuse poole pöörsid abipalvega ja kas teab mõni juhtumist, et valitsuse poolt lennukid ja jäälõhkujad küttele oleksid läinud otsima? Ei kunagi. See on sama hea, kui sõidaks mõni laev merele päästelaev sabas.

Vanad Viru ranna elanikud jutustavad, kuidas vanasti Ruhnu saare hülgekütid väikese puulodjaga kuni Kroonlinnani sõitnud hülgeid püüdes. Kadus läänepool jää, liikusid nad ida poole, hoides end jääpiirkonnas, kus asuvad hülged. Kaks, kolm kuud viibiti kodunt ära. Vahepeal käisid ruhnulased Viru ranna külates

sees toitu ostmas ning purjetasid edasi. Kevadel oli käes suur saak rasva, liha ja naha näol, mis Peterburgi, Tallinna ja Riia turule viidi. Hülgepüük moodustas ju ruhnulasil ja kihnulasil mõjuvaima sissetuleku.

Murtakse vist küll pead, kuidas inimesed, nagu käesoleval juhtumil „kadunud“ kihnulased, ometi jääpangal, lageda taeva all, elutsevad ning neid külm ei võta. Olgu tähendatud, et hülgeküttil kõigepealt on seljas maani ulatuv lambanahkne kasukas. Külm ei tungi sellest kunagi läbi. — „Aga jalad?“ võidakse küsida. Ka jalanõud on soojad ning kui kütid öösel jääl magavad, siis ikka paaris. Pea tõmmatakse kasukakraesse ning jalad topitakse üksteise kaenla alla. Nii magavad hülgekütid kui ema rüppes.

Asume nüüd hülgejahi kirjeldamisele.

* * *

Sellest on mõni hea aasta tagasi, kui nende ridade kirjutaja toleaege mereasjanduse peavalitsuse juhataja kapten O. Tiedemanni poole pööris ühel laupäeval päeval informatsiooni saamiseks. Kapten O. Tiedemann tähendas: „Olete ikka kõnelnud, et soovite „Suur Tõllil“ merele sõita vaatama talvist mere-elu, nüüd on teil võimalus. „Suur Tõll“ sõidab pühapäeva hommikul kell 8 Tallinnast laevadega merele, sõitke kaasa. Esmaspäeva hommikul kell 8 olete tagasi.“ Paremat juhust ei võinud enesele kujutella. Mõned võileivad ning paberrossikarbid tasku ning jäälõhkujale. Üldse oli huvireisile kogunenud 11 inimest sadamate

„Nekmangrundi“ tulilaevameeskond hülgejahil. Jahti peavad kapten V. Dampf, toleaeagne tüürimees, praegune mereside ülem kapten J. Loosberg, velsker Schmidt ja pootsmann P. Espenbaum.

inspektori kapten E. Attemanniga eesotsas. Kaasas olid ka filmimehed, et „nädala ringvaadet“ jäälohkuja tööga täiendada.

Viis, kuus laeva võttis „Suur Tõll“ järele ning asus nendega teele. Juba Tallinna reidil oli laevade saatmisega suur tegemine. Üks aurik oli nõrkade masinatega, teine tühi ning kuidagi ei pääsnud nad jäälohkuja rennis edasi, mis oli täis puruksjahvatatud jääsuppi.

Esmaspäeva hommikul kell 8, mil Tallinnas tagasi pidime olema, olime alles Paljassaare vahel. Vahepeal paar väikest laevade kokkupõrget jääs ning sõit läks edasi.

Ühel hommikul kuulen avatud illuminaatorist lapse nuttu. Uudishimu ei annud rahu. Riided selga ning kajutist välja, otsima last.

Koridoris on kuulda, et nutuhääl kostab dekilt. Üles. Jah, laps mis laps. Aga, kus ta on? Hääl viib laeva nina poole. Seal on ehitatud mingisugune laudadest aed. Eile seda polnud. Löön silmad üle laudade . . . väike valge musta nina ja silmadega loomake nutab . . . ja haleda rinnalapse häälega. See oli väike, vast paarinädalane hülgepoeg, keda laevamehed jääl olid näinud ja ema kõrvalt ära toonud. Eks olnud ju temagi veel rinnalaps. Haledasti nuttis ta, laskis end isegi silitada, kuid igatsus ema järele oli suur.

Kellelgi oli laevas lutt. Valasime pudelisse leiget piima ja pakkusime „vaeslapsele“. Kui magusalt ta lutsus. Hülgepoeg oli korruga muutunud kogu laevameeste ja külaliste lemmikuks. Päevad läbi istuti ta juures, toideti ja silitati. Uudisasi.

Leitud hülgepoeg oli tunnuseks, et hülgepiirkonda olime jõudnud. Olgu tähendatud, et hülged poegivad

veebruari lõpul, märtsi alul ning poegimiskohaks valivad nad jääpiirkonna lahtise vee ääres. Sõites laevakaravaniga edasi, vahtisid meremehed läbi pikksilma merele ja ulatasid vahel pikksilma ka võõrale: „Vaata, näe, kus suur hüljes jääl . . .“

Peale 4—5-päevast vaevalist reisi olime Ristna all, kus laevad vaba vee kätte said. Justkui uudishimuliste külaliste õnneks tuli Tallinnast raadiogramm, et „Suur Tõll“ päevaks, kaheks jääpiirkonda seisma peab jääma, sest läänest olevat Tallinna poole tulemas 5 laeva.

„Suur Tõll“ tõmbas end tagasi kindlasse jäässe ning jäi seal seisma. Oli pühapäev. Eemal mustendavad hülgekogud. Mehed valmis jääle kargama ning jahile minema. Oli laevameeste hulgas ka paar hiidlast ja kihnulast. Kapten annabki loa jääle minna. Mitu meest tüürimees Kröönbergiga eesotsas, kellel vintpüss seljas, lähevad jahile.

Otse jäälohkuja läheduses, suure ajujäärunka taga, näeme kolme vana hüljest kolme valge pojaga. Kõlab pauk ning ühe vana hülge turjalt purskab tume, aurav verejuga fontäänina üles. Teised püüavad põgeneda, teevad abituid liigutusi, kutsuvad väeteid poegi kaasa, kuid kuul lõpetab ka teise kahe vana hülge eluküünla. Pojad, need on rumalad, nad ei lähe kuhugi. Käperdavad sihita jääl ning pööravad vahel pea tagasi ja susisevad. Näppu ei tohi ikkagi lõugade vahele pista ja seepärast haaratakse tagumistest koibadest kinni ning tõstetakse õhku. Nüüd ei saa hülgepoeg enam hammustada. Paks keha ei anna end kõverasse tõmmata ja tahtmatult tuleb leppida laevapardale minekuga. Korraga on käes kolm vana ja kolm noort hüljest. Osa mehi oli siirdunud kaugemale. Üks veab hülgepoega püksirihma otsas, mille pükstelt võtnud ning tagumiste jalgade külge sidunud. Poeg raske, püksirihm katkenud, kuid sellest hoolimata toob mees saagi laevale.

Laeva pootsman ja üks madrus tulevad eemalt, kahe vahel suur presentkott. Nad on juba päris laeva ligidal, kui äkki mõlemad vajuvad. Olid sattunud kinnituisanud jääpraole ning vajusid läbi lumelõrtsi. Mehed poole kehani vees, rabelevad, püüavad tagasi jääle, kuid kotti lahti ei lase. Juba tõtatakse neile appi, kuid mehed jõuavad ise jääle ning tõmbavad ka kotti järele. Kott's ilus, suur hülgepoeg. — „Miks kotti lahti ei lasknud?“ — „Kus kurat sa lahti võid lasta, hüljes läheb vette ja haarab veel jalast kinni . . .“ Naer. Esimese päeva saak oli kümmekond hüljest.

Teisel päeval vahetas laev seisukohta ja algas uus hülgejaht. Sel päeval toodi jäält ära 17 hüljest. Kokku kahe päevaga seega 11 vana ja 16 noort hüljest.

Põnevam oli jaht ühe vana emahülgega, kes ihuhingega poja kaitseks välja astus. Tüürimees Kröönberg näeb laeva lähedal, jääpankade taga, suurt, umbes 14—15-puudast, hüljest pojaga. Nad lebavad jääaugu kõrval päikesepaistel. Nähes kütti püssiga neile lähenevat teeb ema närvilisi liigutusi, meelitab poega jääaugu juure, et põgeneda surmakuuli eest. Julge tüürimees asub vana hülge plaani rikkuma, läheb augule ette ning tõrjub neid eemale. Tõstab püssi palge, sihhib, laseb — tõrge. Vana hüljes ajab end püsti ning on valmis end tüürimehele viskama. Hinge kinni pidades

Pootsman P. Espenbaum tabatud hülgepojaga.

jälgitakse kahevõitlust. Kumb võidab? Tüürimehel pole aega uut kuuli rauda tõmmata, vehib vaid püssiga, hüljes tungib peale. Asi võib lõppeda kurvalt. Siin leiab aga kütt ometi silmapilgu ning kõlab pauk ja vana hüljes pöörab end paar korda jääl ringi. Teine kuul, ja hüljes on vagune. Käes on mõlemad. Poeg vette ei lähe — nii imelik kui see ka ei ole. Ta upub ära. Noore hülge vettemineku aeg tuleb siis, kui ta „lapsekarva“ maha on ajanud ja lapiliseks hakkab muutuma. Seepärast ongi ema poja eest väljas, kaitses teda viimse silmapilguni, kuni ise langeb. Isa, see on esimene, kes jääauku kaob ning end enam ei näita.

„Suur Tõllil“ kestis reis arvatud ühe päeva asemel 11 päeva.

* * *

Hülgeid ei püüta mitte ainult talvel, vaid ka suvel. Ruhnu ja Kihnu kütid lähevad paatidega hülgejahile Muhu väinas Papilaidule, Abrukale, Kumarile, Heinlaidule, Kõrgelaidule, Kõverlaidule ja teistele elaniketa saartele. Hülged tulevad nende saarte randadesse päikese kätte magama ja puhkama. Siin langevad nad küttide ohvriks.

Nüüd on küttidel tuleriistad, paljudel järel veel vanad hiiglarasked püssid. Need on omavalmistatud ning „võtavad“ 100 meetri peale. Vanasti, kui püssi ei tuntud või polnud saada, püüti hülgeid harpuuniga. Kütt sidus enesele kõie ümber keha, mille otsa harpuun oli kinnitatud. Varitsedes augu juures lõi kütt harpuuni hülgele pähe või turja ning „karvakala“ kadus jääauku. Oli hülge jõud raugenud, tõmbas kütt ta jääle. See püügiviis nõudis nii mitmegi küti elu. Hüljes tõmbas mehe kaasa, kes jää all uppus koos saagiga. Siis tuntakse veel hülgepüüki koortega, mida eriti harrastavad Soome hülgekütid. Koer nuusib välja jääaugu, kust kaudu hüljes jääl on käinud, ja kütt jääb

sinna varitsema. Niipea kui hüljes jääle tuleb, on tema elupäevad loetud.

Ruhnulasil on hülgeleha maisroaks, eriti käpad. Rasv läheb muidugi müügile, liha soolatakse sisse ja suitsetatakse. Seepärast „haisevad“ ruhnulased ning nende elamud hülgetraani järele. Kihnulane hülgeleha peale just maias pole, kuid sööb ka. Meil on palju merimehi, kes hülgeleha vasikalihast paremaks peavad ning isuga söövad. Tuleb vaid läbi kahe, kolme vee kupatada ja traanimaik ongi kadunud. Aul olevat traanisem hülgest. Meremehed tarvitavad söögiks enamasti noori hülgeid, kaalu järgi alla puuda. Selline loom olevat eriti maitsev.

Hülgepüügiga ühenduses on Kihnu küttidel igasuguseid traditsioone ja pidustusi. Tuntud on kihnulaste hülgepäha, mida peetakse kesksuvel, jaanipäeva ajal, millal valitakse hülgekuningas. Kuningaks saab see, kes talve jooksul kõige rohkem hülgeid on tapnud. Neiud sõidutavad kuningat paadil ümber saare. Saare elanik, 70-a. Saare Jõnn, oli 50 aastat järjesti „hülgekuningas“. Nüüd sundis vanadus teda oma aukoha andma nooremale. Vanemal ajal toodi hülgeile isegi ohvrit, kuid kultuur on selle ebausukombe välja suretanud.

Meie rannas leidub siiski võrdlemisi vähe hülgeid. Rikkam selle poolest on Soome rand, kus jää püsib kauem. Mõni aasta tagasi langes siiski Osmussaare elanike saagiks ühe päevaga üle 200 hülge, mis ka saarele toodi. Siis järgmisel päeval tapeti veel umbes niisama palju, kuid tuul pöördus ja kandis jää ühes hüljestega ära. Harilikult võetakse kaasa ainult hülge nahk rasvaga, kuna liha jäetakse jääle. Püüdjate vahel on ka oma „tööjaotus“. Ühed tapavad, teised nülivad, kolmandad veavad rasva ja nahad koju. Olgugi et hülgepüük suure hädaohuga on seotud, ei loobuta sellest, kuna püük ranna- ja saarerahvale annab suurt sissetulekut.

V. K.

GAAS JA GAASISÕDA

Gaas on saanud tänapäeva üldisemaks kõneaineks tema kaugeleulatuvate perspektiivide tõttu sõjatehnikas. Gaas, see hirmuäratav, paljudele nii salapärase mõiste, on tont, mis praeguse maailma elektritud õhkkonnas, hoides ärevil meeli, on vallutanud maailma. Gaas — inimkonna sõber ja inimkonna vaenlane, kes sobival päeval võib pöörduda relva oma looja vastu. Tsivilisatsiooni produkt, ent isepäiselt võimas, et püsida selle ohjeldatuna.

MIS ON GAAS?

Gaas on üks kolmest võimalikust füüsilisest kehas. Keha, mis pole ei kindla- ega vedela-, vaid, nagu öeldud, gaasikujuline. Kasutades näitena vett võime öelda, et jää on kindel, vesi — vedel ja veeaur — gaasitaoline keha. Kindel keha hoiab alal oma ainet ja vormi, vedel keha ainult ainet, mitte vormi; gaas ei hoiata alal kumbagi: ta hajub õhku.

Gaasid piiravad maapinda kuni 350 km kõrguse kihina, mida lähemale maapinnale, seda tihedamalt. Temperatuurilisel ja maa külgetõmbejõu põhjusil gaasid hoiduvad maapinna ligi, ilma et hajuksid kaugemale, maailmaruumi. Välispool maakera puutuvaid piire on tõestatud gaase maailmaruumis olemasolevaks analoogiliselt taevakehade ümbritsevana ja koormete hõredate sabakujuliste saatjatena.

Gaasimaskide valmistamine.

Maakera ümbritseva gaasikogu — õhu — koosseisu kuuluvaist gaasest pärib endale hapnik 21 osakust, lämmastik 78. Järelejäänud üheprotsendiline osa sisaldab n. n. argooni, reklaamvalgustustes tuntud neooni, lennuasjanduses nii väärtuslikku heeliumi.

Õhugaasidel, eeskätt hapnikul, on kõikemäärav tähendus elavale organismile. Tähtis tasandav mõju on lämmastikul. Loomariigis hingamisel produtseeritud süsihappugaasi vajavad taimed. Gaasidevahetuse pole mõeldav ühegi elava organismi kasv ega alahoid.

Senised uurimused tutvustavad meile kaht sugu gaase: keemiliselt aktiivseid ja inertseid. Kumbki mõiste ei oma teravaid piirjooni. On tuntud üleminekuna terve rida vaheastmeid. Suurima aktiivsusega gaasest olgu nimetatud kloorigaas, mis näiteks juba päikesevalguses reageerib vesinikule plahvatuslike nähtustena. Kaugelt vähem oleks aktiveeritud hapnikul. Hoopis inertsenä esineb lämmastik. Aktiivseid puudub niinimetatud õilisaasid — neoonil, argoonil ja kergetal gaasil — heeliumil, mis harilikel oludel teistele kehadele üldse ei mõju. Ka võib gaasid aktiveeritud tösta — näiteks kõrge temperatuuri abil — või vähendada. Gaase võib üksteisega ühendada uuteks iseseisvaks kehadeks ja neid kehadeist lahutada.

KUNAS ON GAAS KAHJULIK VÕI KASULIK?

See on küsimus, millele pole täpset vastust, kuna gaasi kasulikkuse või kahjulikkuse mõiste on täiesti relatiivne. Inimese käsi võib siin muuta kahjuliku kasulikuks, kasutades näiteks hingamisele mürgist sööksüüdi valgustusgaasina või mitmesuguseid muid mürggaase kahjurite hävitamiseks. Vastuoks võivad niinimetatud kasulikud gaasid tuua kahju, näiteks hapnik oma tugeva aktiivsuse tõttu ühinemises niiskuse ja süsihappuga rooste tekitamiseks, millele iga aasta miljonid tonne langeb ohvriks.

ÕHUGAAS JA SELLE KASUTUS.

Keemikute ja tehnikute hiilgavad leiutused on teinud võimalikuks õhugaasid suureviisilise tööstusliku kasutamise. Ometi ei või tööstust sel alal nimetada vanaks, kuna alles 1895. a. õnnestus võtta tarvitusele tõesti kõlvulisi masinaid gaasid lahutamiseks õhu koosseisust. Kõige rohkem tarvitatakse tööstuses lämmastikku, siis hapnikku; vähemal määral ka argooni, mida vajatakse gaasitermomeetrite ja hõõgpirnide täitmiseks. Lämmastikku ja hapnikku leidub keemilises ühenduses lugematuis variatsioonides, kus nimetatud algelemendid esinevad funktsioonelt sootu erinevaina oma esialgselt iseloomust. Kahjutud algelemendid ühenduses võivad omandada hävitava jõu, muutuda surmavaks mürgiks.

GAAS — SÕJALISE VÕITLUSVAHENDINA.

Siirdume nüüd gaasid juure, mida on tarvitatud ja tarvitatakse sõjas. Siin tuleksid kõne alla loomulikult ühendid — mitmesugused mürggaasid.

Eraldame kaks suurt peagruppi. Esiteks „Gaasid, mis avaldavad nahale mõju“ ja teiseks „gaasid, mis nahale mõju ei avalda“. Esimeses gaaside grupis ei leidu palju esindajaid. On aga väga tõenäoline, et siin tulevikus mõnigi uus tüüp kerib esile. Nimetatud gaasid avaldavad mõju mitte üksi välisnaha rakukestele, vaid nende mõju levib ka sisemistele elundele. Nahale ilmuvad mõne aja pärast väga valutegevad põletus haavad, mis nõuavad kestva ravi. Hingamistorudes tekivad rasked põletikud. Selle vedela võitlus-

Lennukid ravis gaasipealetungi ootel.

vahendi tilgad tungivad läbi riiete, samuti läbi naha. Seepärast ei rahulda enam üksi maskikaitse, vaid on vajalised kummist kaitseriided. Ameerikas on kavatsatud riiete imbutamist, mis teeks riided kaitsekindlaks. Mürgi püsivus veel suurendab selle mõju. Mürgi kahjulikku tegevust nahal võib neutraliseerida kaitsevahend: kloorlubi, mida määratakse plaastrina mürgist tabatud kohtadele.

Nim. grupi peaesindajaks on dikloraaltüülsulfiid ehk „sinepigaas“. Viimase nimetuse põhjuseks on nõrk sinepilõhn, mis siiski hoiatusena on vaevalt märgatav. Et see võitlusvahend ei ole nähtav ja oma esinemisel peenete pritsmetena nahal ei kutsu esile mingisugust tundmust, tuleb teda lugeda kardetavaimaks ja salakavalaimaks kogu mürkide seltskonnas. Ta ületab võimeis isegi viimse ameerika „võidu“: levisiidid, mis on oma mõjus sarnane sinepigaasile, aga oma otsekohe märgatava ärritustunde tõttu enesest õigel ajal teatab.

Gaasidest, mis nahale mõju ei avalda, olgu nimetatud esmajoones pisargaas. See on ärritav gaas, mis kutsub eelkõige esile pisaratevoolu. Seetõttu teeb ta vastase mõneks ajaks võitlusvõimetuks, kui see ei suuda päästa end aegsasti maski alla. Aga juba asjaolu, et vaenlane on sunnitud tarvitama maski, on takistuseks kallaletungitavale ja paremuseks pealetungijale. Kestvam kahjulik mõju silmadele ei ole nii tähtis, kuna see ei taba silmamuna ega silma sisemisi osi.

Pisargaase tarvitatakse mõnel maal ka poliitsete võitlusvõime halvamiseks ja Ameerikas ka demonratsioonide laialisaatmiseks.

Ka ärritavaid vahendeid, peamiselt ninale ja kurgule mõjuvaid, on tarvitatud. Nim. vahendid kuuluvad keemiliselt arseenikühendisse. Juba selle nime kõla äratab hirmu. Siin on tegemist kindlate kehadega, mida hajutatakse peenikese pulbrina. Sõjas oli sel kindlate kehade grupil eriline tähendus. Nimetati neid nimelt „maskidepurustajaiks“. See oli nende sõjalise kasutamise eesmärgiks. Kui gaasimaskides oli leitud võitlevatele vägedele vajaline kaitse kõigi senituntud

gaaside vastu, tehti leitud, et maskide õhufilter suudab küll takistada gaasiosakeste, ometi mitte peenimate tolmuosakeste, sissepääsu. Viimased takistasid maskikandjas ülesaamatu tungi nuuskamiseks või aevastamiseks, sundisid ta ajutiselt maskist loobumisele, ja samal ajal levitatud mürkgaasidel oli vaba tee kaitsetu ohvri juure. Ometi sellegi vastu kohandati kaitseabinõusid, leiutades pappfiltrid, mis asetati tavaliste õhufiltrite ette.

Nimetatud arseenikühendeid on arendatud pärast sõda edasi, ja

need viitavad tulevikusõja tõenäoliselt tähtsaile suuremaile mürgisuitsu võimalusile. On saadud teada, et Ameerika siin on jõudnud juba nimetamisväärt leiutisele, niinimetatud „surmakastele“ või, nagu me seda nimetasime, „levisiidile“.

Nimetame veel üht iseseisvat gruppi siinnimetatud mürkide kõrval. Need on „lækastusgaasid“, s. o. gaasid, mis mõjuvad oma ohvrile lækastamapanevalt. Sama hästi võib neid nimetada kopsumürkideks. Nende mõju on järgmine: nad tekitavad rasket kõha ja mõjuvad purustavalt peenikestele vaheseintele kopsus. Raskeil juhtumel inimene võib lämbuda oma enese veres. Lækastusgaasiga mürgitatu ei või joosta, sellega suurendaks ta ainult hädaohtu kopsude lõplikuks hävitamiseks.

Nimetatud lækastusgaaside grupis leiame tuntud nimesid, nagu kloor, klooripikriin, fosgeen j. m.

HÄDAVAJALISED KAITSEABINÕUD GAASIMÜRGITUSE VASTU.

Siin on esimeseks abinõuks juba maailmasõjas tuntud gaasimask ühes õhufiltriga. Selle vahendi mõju on siiski tingitud teatud eeldustest. Nimelt mask kaitseb oma kandjat ainult siis, kui ta on sellele vastavalt täpselt korrastatud, on alati käepärast, ja kui maskikandja on takistatud hingamisega vilunud.

Selle vastu räägib tõsiasi, et inimese näovorm aja jookkul muutub, instrumendi eest korralikult ei suudeta pidada hoolt ja et lõpuks on võimatu kanda maski alati kaasas. Seepärast ka pole seni viidud läbi kogu elanikkonna gaasimaskidega varustamist. Mõned riigid on näinud ette iga kümnennda varustamise elanikkonnast, eeldades, et keegi teatud isikute ringis, näiteks perekonnas mees, suudab opereerida aparaadiga.

Kui nii-siis kogu elanikkonnale kaitseaparaadi hankimine oleks tarbetu, siis on mitmel maal esitatud nõudeid, et vähemalt kõik need rahvaosad, kes on sunnitud õhuhädaohtu kestes olema tegevuses — nagu kõik ava-

liku julgeoleku ja esimese abi orgaanid, aga ka elulise tähtsusega asutuste teenijaskond — oleksid varustatud tarvilisel määral kaitseaparatuuridega. Suur tähtsus oleks siin just vahendeil, mis sündinud kahju kiirem ni aitavad parandada.

Puudutades õhuhädaohtu ei või siiski jätta nimetamata seni kindlasti suurimat hädaohtu tule- ja lõhkepommide näol. Muidugi on olemas ehitustehnilisi võimalusi, mis ka siin pakuvad kaitset, nagu maa-alused betoonitud keldrid, muutus ehitusviisis, nimelt — hooned, vähemad ja üksteisest eraldatud praeguste kõrgete hiiglaehituste asemel, — katuste betoonimine kergemate tulepommide vastu j. m. Asunduste plaanide ja uute ehituste teostamisel tuleks võtta arvesse ka tarvilise kaitse võimaldamine nende elanikele.

Kõigest esiletööst selgub, et elanikkonna suuremale massile kaitse õhuhädaohtude vastu suudab olla ainult osaline. Mida ja kuidas talitada igal üksikul juhul, on täitsa silmapilgu seisukorrast olenev. Puudub siin automaatselt mõjuv kaitsevahend, on selge, et siin iga üksiku kiire arusaamine ja otsustusvõime mängib tähtsaimat osa. Olulisem kaitse igale üksikule on ikka endaabi, olgu nüüd või tulevikus.

Enne rea praktiliste näpunäidete juure asumist olgu juhitud tähelepanu tõsiasi, mis on kõigil juhtumel ühine. Nimelt, mitte hädaoht ise, vaid selle alatine saatja — mõttetu hirm, on meie pahim vaenlane! See hävitab mõistliku kaalutluse ja põhjustab paanikat. Rahu, see on esimene tingimus ja juhtsõna

õhuhädaohtu vastu. Iga üksiku raudne distsipliin — erilisel vajaline ja tähtis.

Siirdume nüüd tarvilike juhtnööride andmisele gaasimürgituse puhul, missuguseid tuleks pidada silmas ka eraelus. Sagedasti ei ole mürkgaasi põhjustatud kaotustes niivõrd mõduandev mürkgaasi otsekohene mõju, vaid tabatud isikute või väeosade väär ülalpidamine. Seda tõendab asjaolu, et maailmasõjas hiljem, vaatamata endistest mürgisemate gaaside tarvituselevõtule, kaotuste protsent vähenes. Meeskonna väär ülalpidamine alul seisis selles, et mehed hakkasid jooksma teadmatutes sageli rändava gaasipilve suunas. Ometi iga liigutus suurendab isiku õhutarvidust. Seistes on isiku õhutarvidus suurem kui lamades, joostes suurem kui rahulikult käies. Iga liigutus gaasimürgitatud õhus võimaldab nii-siis suuremat gaasi juurevoolu organismi. Seda suurem on selle hävitav mõju. Vaikne, pealiskaudne hingamine, hoid kõrvale — külgedele — gaasipilvest pääsmiseks tasandab kaotusi.

Niisama tähtis aga on tuletada meele maailmasõjas tarvitatud kaitseabinõusid niiskete rätikute näol, mis seoti suu ja nina ette. Teised pistsid pea niiskesse kotti, mis seoti lõua alt kinni. Loomad, koerad ja sead surusid nina maasse, mis võimaldas õhu filtreerimist läbi niiske mulla. Ka tuletõrjujale on tule- ja suitsugaasi vastu kaitseks õpetatud „võtta habe suhu“ või siduda niiske käsna suu ja nina ette. Esimesed kaitseabinõud sõjas olid üldiselt sarnased, vastavalt esitatud põhimõttele, filtreerida õhku läbi niiske keha. Inglise sõdurid

Nõudke igal pool
ainult

ETK kohvisid

Proovige!

Veendute nende
headuses!

lõid pudelil põhja alt, täitsid pudeli niiske mullaga ja hingasid siis läbi selle, nina surutud vastu pudeli kaela. Prantslased seadsid topised, imbutatud neutraliseeriva vedelikuga, suu ja nina ette.

Gaasi-kallaletungi puhul pakuvad ehituste ülemised korrad rohkem kaitset alumistest. Ainult gaas, mis on raskem õhust, levib laiemale maa-alale, kuna õhust kergem gaas hajub varsti õhku üles. Esimesena nimetatud raskema gaasi tõttu on vaja sulgeda kõik ukсед, aknad ja praod niiskete rätikute või vaipadega, enda kaitseks asetatagu niiske käsna või rätik nina ja suu ette. Siis tuleb hoiduda absoluutselt rahulisena, võimalikult lamades. Kui pole midagi käepärast eeshoidmiseks, siis hingatagu ainult pealiskaudselt, kergelt, et vähemalt takistada mürgaineid sügavamale õhutorusse tungimast.

KOMBINEERITUD ÕHUKALLALETUNG.

Õhukallaletungi puhul ei saa arvestada üksi gaasihädaohtu. Keegi prantsuse lendur on väljendanud oma arvamusi tuleviku õhusõja käigust järgmiselt: esiteks grupp lennukeid haarab tööstuskeskusi suure jõuliste

lõhkepommidega, et valmistada vaba tee mürgaasidele. Teine grupp lennukeid heidab alla tulepomme, et tõsta paanikat. Ja lõpuks keemilise sõja spetsiaalrühm puistab maastiku üle mürgainetega, raskendades ühtlasi päästetöid.

Nende arvamuste kohase kombineeritud õhukallaletungi võimaluste kohaselt tulevikusõjas — on nõuetav seda suurem tähelepanu kaitseabinõude aegsaks leidmiseks. Esimeseks ülesandeks sel alal oleks vastava asutuse loomine, kes elanikke varitsevast hädaohust signaaliteel informeeriks, korraldaks päästeorgaanide tegevust j. m.

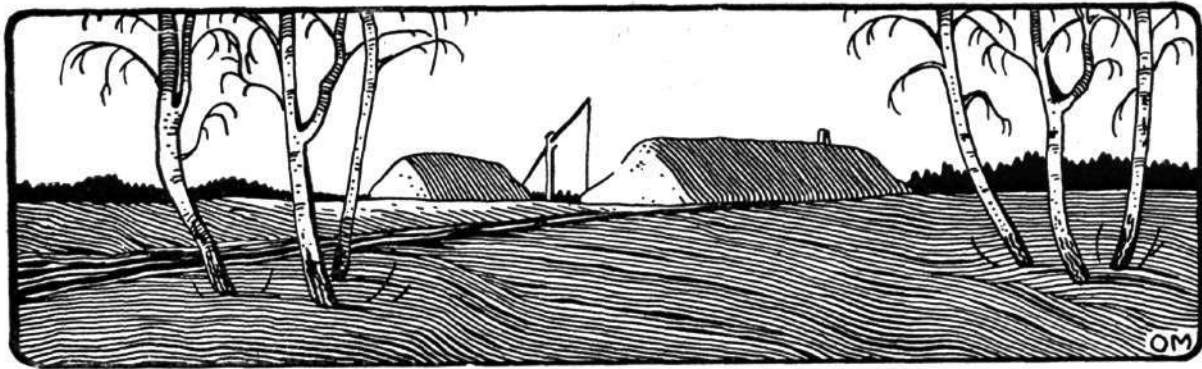
Siiski

„HIRMUL ON SAGELI SUURED SILMAD“.

Selle vanasõnaga suleksime käesoleva ülevaate read. Mitte, et siin oleks luisatud või opereeritud väärade faktidega, aga ainult, et märkida sageli liigset kalduvust gaasihädaohtu ülehindamiseks teiste tulevikusõja relvade kõrval. Maailmasõjas on üle 1000 mürgaasi leidnud käsitamist — ja palju ei oletata enam uute leiutamist: SIISKI VALVELOLEK OLGU IGAL AJAL TÄRVIKLIKUD. P. T.

Kahurvägi gaasimaskides. Pildike Ameerika kaitseväge manöövreilt.

Endel Pärt

Laane talu uus peremees

Mikk, see seitsmeteistkümnene võrukael, oli seega uus peremees. Vähemalt ise tundis seda täiel määral, kui seisis emaga õueväraval ja vaatas kaduvaile järele ööpimedusse.

Sõitjaid oli neli — isa ratsa teejuhiks ees ja kolm poega reel, roostes jahipüssid suure vaiba varjus.

— Läbi Kureküla, üle Suuresilla... kuulud veel isa karedat pealikuhaält; pojad pidid teadma, et sedakorda pole ees mitte lõbus jahiteekond saagirohkesse laande, vaid... Andke piitsa, aeg pole magamiseks.

— Mh, ümises Mikk, nutvat ema lohutades, — söidavad omade juure, kihutavad röövlid maalt minema... Ära muretse, mina hoian talu korras, küll näed; veel paremini kui nemad, usu! Nende sõnadega võttis poiss kuidagi emast kinni nagu sanitar, kes hoiab surmahaiget vaarumast.

Kui valge lume valendusest ei paistnud enam kaugenevaid täppe, pöördusid mõlemad kambrite poole. Ja ema, vaadeldes tühje voodeid toas, kinnitas veelgi, et nad olid ja neid ei ole enam.

Seisis keset laia peretuba, kuulas külma paukumist seinapalkides. Ning ta värskelt säilinud nägu läbis ahastus tundmatu ees, kes võib-olla seisab juba akna taga jäälillede varjus... Kes kaitses veel kodu?..

Mikk tõi tagatoast suure laualambi, mida võis süüdata ainult peremees. Aga nüüd oli ju tema see asjamees. Ema tahtis akentki matta vaibaga, kuid poiss ei lasknud, kuna kartus ei parandavat asja.

Ema pidi leppima, sest kisklemine Mikuga tähendaks võib-olla talutoimetuste lohakilejäämistki.

Mikk soris nüüd laualaeka juures, otsis midagi ega rääkinud sõnagi, huuled prundis. Seinal rippus väike kapp. Mikk raputas ust: lukus mis lukus. Tuhnis ja möllas nagu arust lage, saladuslik ilme näol. Leidis viimaks võtme kustki seinapraost ning hüüdis: — Käes!

Poiss avas kapi, tarvitsemata murda lukku; aga leidis ainult vasekarva padruneid, revolvrilt ei kuski.

Perenaine mõistis peremeest ja ütles: — Tarvis oleks vist tuli hoida paja all?... Kuum vesi ja tuhk on mõjuv, mis?..

— Kuum vesi ja tuhk? Naljakas!.. Mis asja siis sellega?

— Noh, kui keegi peaks tungima sisse või?..

— Pole tarvis, laitis poiss otse mõnitavalt; kuid siiski asjalikult ning surmtõsisel ilmel. Või oli perenaisel temasse vähe usku?

Ja vanaisa, kes põdes raugaiga laias puuvoodis, avas silmad ning püüdis võtta osa arvatava jutu sisust. Tundes raske küüru rõhumist seljas, ohkas hädiselt:

— Luuvalu murrab konte. Olen läbipekstud peni mõisas. Näe, hakkasin minagi vastu... Oo, lapsekesed! Äraand ja argus... Kui oleksin minagi veel noor!

Sonija pöördus kuidagi teisele küljele ja hall habemepõosas värises alatise rögisemise tõttu rinnus.

Vana puukell seinal, tuhm nõest ja lombak aastait, pöristas üheksa, nii et vaevalt võis üht pauku teisest eraldada. Ja Mikk, süüdanud laterna, looberdas peremehe viimsele ringkäigule.

Krants liputas sõbralikult saba, pakkus end saatjaks lauda juure; tasuks sai silituse turjale. Aga Kudri, vana hagijs, ulus lakkamatult värava taga. Leinas pärisperemeest kolme pojaga, nelja kardetud salakütti mõisa metsades. Põtru, kitsi, jäneseid; need olid tema sõidutada, kuna nii mõnigi pärisäär leidis oma jala Laane Jaani lõksus, puulehtede all või sambla mähises.

— Kudri, mis sa lõugad säääl, ole vait! pragas poiss seisatades.

Mikk oli Kudriga vihavaenus, ja seda nimelt isa pärast, kes oli otse halastamatu tigidusega hävitanud vagu ja kauneid metsloomi. Tema arvates aga pidi võõrkeelseid saksu endid maha löödama, avalikult ja kartmatult, isade orjastamise pärast. Vaat' nõnda!..

Koera haledaviisiline ulgumine vaikis. Hobuse- rauana õue piirav metsade süli kahises saladuslikult nagu nõiapada, et maale hauda uusi orjastajaid idast.

Mikk astus lauta ja, leidnud kõik korras olevat, tahtis juba väljuda, kuid peatus nuumiku sulu ees; pidas nõu. Jah, juba homme tarvis veristada, ei püsi enam jalgadelgi, jah, homme, ja, ja matta põhu alla...

Lükkas kinni laudaukse kiiksudes. Tallis hirnatas hobune; söimes polnud heinu, kurk janust kuiv vee

järele. Uste avanedes sirutasid kaela, üks vana kõmbakas, teine noor tulisäde, alles kolmene, erk ja hüplev ratsu.

Peremees vaatles neid naeratades kaevu ääres ja pidas juba aru kevadise künni üle. Arvas, et siiski kõlbavad paariliseks adrakolki vedades ühtlase suruvusega.

Lakas oli heinu koormavõrd. Tarvis vedada, lumi muutub muidu väga sügavaks!.. — Molu, kaeru tahad, kaeru... jah, kaeru!.. Noh, olgu siis, sitavanjka!.. Künd on kevadel sügav, pead sadulas kändma mind postigi järele...

Poiss silitas varsa tugevat kaela ja turja.

Ruttas juba aida poole rudiseval jalgrajal, kaenlas kuuendik.

Otri oli terve salv, külluses kaeru ja rukkeid, tange ja kruupe; ja püüli kaks kotti, koguni kaks kotti püüli! — Süüa ja müüa! pomises Mikk vanameheliselt.

Pistis käe odrasalve: laskis langeda teri ühest pihust teise, ise puhudes. Kui puhtad odrad! Ehtne seeme; vahased, ja terad täidlased, tugevad nagu varrese munad!..

Oli kõlkaidki sees, kuid sügav lapserõõm ei lubanud neid näha. Süda tulvil täis suuri lootusi, ei oodanud ta isa ega vendade tagasijõudmist mitte enne lõikuse lõppu sügisel. Siis alles võib näidata, kuidas Laanel peab asju aetama.

Astus rehala poole, mis asus teisist hooneist veidi cernal, eraldi. Kirus isa ja vendi, näitas neile rusikatki tagant järele, kuna need olid lahkudes jätnud väravad lahti.

Kaks rege oli rehalas, teine korras, kuid teisel, kurat võtaks, jalased katki... Mh, uut on tarvis... ei, ainult vaja parandada!

Ta leidis jalasepuid lakast, pildus alla, sest tunahomme oli tarvis need viia Metsavahi Kusta näppude vahele.

Ja kui ta lõppeks juba lähenes kambritele, peatus järsku keset õue. Akende taga hiilis võõraid mehi.

— Ei maksa karta meid, kostis Mikule vastu väri-sev hääl.

— Oh, oleme eksinud linnud!..

— Sunniti lahkuma pesast, punased koerad!..

Võõrad vehkisid kätega, häälitsevad hirmunult, ringutasid, nii et nende liigutused näisid tõesti haavatud lindude tiivalöökidena.

Neid oli viis. Talumehed, kandes kriimustusi ja vermeid näol. Üks koguni palituta, nooreohtu mehike.

—Ega siin, jumala eest, punaseid ole?... Ütelge tõtt! jatkas ta kiiresti, nii et ärevus nõõris ta häälepaelu. — Põgeneme Raugastest läbi Soodla. Pole julgeid mehi, pole püsse, neid on palju... Juhatage teed!

Mikk kutsus nad sooja tupp. Poolalasti mehe kõrvad ja käed oli külm näpistanud valgeks. Mari, tüdruk, kes vahtis tulijaid ammuli sui, rabas perenaise käsul ämbri köögist ja ilmus peagi tuhaja lumega. Hõõruti mitmekesi õnnetu käsi ja kõrvu. Karjus valu käes kui märter rattal.

Esä ajas end voodis istukile.

— Oo aega! Mis minu silmad peavad veel nägema,

oo aega! Kõik peab ära andma; kõik vara, mis olen küünte ja kümne sõrmega kogunud... ug... ug...

Tahtis veel midagi öelda, kuid hingamine mattus sõnadesse. Esä langes taas pikali kogu oma küüruga.

Võõrad ei läbenud võtta istetki, tahtsid valuga kihutada edasi, aga perenaine keelas. Ning vanem kõneles looma häälel:

— Öö on lühike. Peab hiilima vargana minema oma juurest. Sõitsid püsse paugutades tallu, nõudsid mind. Sain läbi akna metsa. Oleme naabrid. Süda tilgub verd.

Ning külmanu, olles elustunud, pistis sekka: — Tap-sid isa pauguga. Röövisid kõik. Sidusid venna ree külge lohistamiseks. Olin kui varblane haohunnikus... Oleksin varsti külmanud, aga laaneservas märkasime teie tuld. Õnnetuses on ka õnne...

Mikk kuulas ja murdis sõrmi. Mõistis, et peremees olla polegi nii lihtne nagu seda oli kujutelnud minuiteid tagasi. Aga ega midagi katki ole, sest teda pole veel keegi tagandanud. Saab näha...

Võõrad toppisid taskusse leiba ja liha, kuna vaibumatu kärsitus tõukas neid tagant. Ning noormees, kes päris üliriide, ei leidnud tänusõnu Mikule. Venna kasukas, kaetud tuliue riidega. Oli paras, nagu loodud uuele omanikule. See pomises vaid enda-ette, et kui peaks ellu jääma, eks siis...

Võõrad juhtinud isa ja venna jälgedesse, tuli Mikk vilistades tupp. Jagas perenaisele ja tüdrukule korraldusi järgneavaks päevaks.

— Jah, seatapp on esimene asi, kiitis ema järele ja kuivatas lumevett põrandal. Aga ega siis Mariga üksi. Mina võtan küll verd...

Jõu vähesusele polnud Mikk veel mõelnud. Hetke pärast ütles:

— No Verejärve August käis eile siin. Otsis tööd.

— Va' punane ise!.. sähvas mudi vahele. — Hulgakesi kodus koos. Kas neil veel vähe rumalaid plaane peas. Muudkui hauvad ajaviiteks... Asja peab hoidma salajas.

Mikk oli vihane, käis edasi-tagasi mööda tuba, käis õueski korra. Mis teha? küsis eneselt. Olen peremees ega ole ka... olen ega ole, kurat.

Tuli tupp ja ütles:

— Kuni vesi kateldes kuumeneb, sõidutan Augusti sija. Jätan ta sulaseks, müün püüli, maksan palka. Ta pole joodik. Ka varas mitte, tean.

— Kui on see jumala tahtmine, eks siis...

— Jah, see on jumala tahtmine, kinnitas Mikk ja pugus vaiba alla. — Homme on kibe päev, puhu tuli.

Ema aga ei raatsinud lahkuda toast, vaid tahtis pojaga veel seletada üht-teist. Istunud voodiservale, otsis lohutust valutavale südamele. Võttis poja käe ja laskis langeda sellele kuumale pisara.

— Tahad vist jälle linna sõita? Siis pole enam kellegagi nõu pidada, kellelegi omasele midagi rääkida. Esä elab viimseid elupäevi. Kuule, ta hingeldab. On näost n'a tõbine.

— Mina ei sõida kuhugi, ei kooli ega kiriku. Mis viga peremees olla.

Surudes pead patja, lõpetas poiss jutu niisuguse

veendumusega, nagu tema saatus poleks tõesti seotud mitte millegi muuga kui Laane talu ja selle heakäiguga.

Ja järgmisel päeval, kui jaanuari verine päike lõimitas veel oma tõusutipul, oli Miku toiming nii-kaugel, et nuumik lamas juba puhastatuna pakkudele asetatud uksele, all kojaesisel.

— Peremees mis peremees! muigas jändrikuline August, vaadates Mikule, kes teritas kardades nürine- nud nuga tahul.

— Jah, tarvis on rutata. Lõunaks olgu laual kopsud ja maksad!.. Vahest tulen ka lahkamisega toime.

Lahkamine edenes Augusti heatahtlikul nõuandel, kuigi sapp jooksis tühjaks. Terav noa ots riivas soolikaidki. Kulus veel minuteid, kui Mari, see käbedam harjasekitkuja, kõmpis juba aurava sisikonnaga lauda taha. Kuid järsku jäi seisma soolasambana. Langes kandamgi paiskudes lumele.

— Põgenege, tulevad, tulevad! jooksis ta tuldud teed tagasi. Meeletus oli haaranud tüdruku, kuid oskas veel kämbलाई plaksutada.

— Kes tulevad, kes? venitas August oma lühikest kaela ja ta hääles tundus rohkem erapooletust kui hämmastama panevat imestust ja uudishimu.

— Või siis nemad juba otsaga siin! tõukas Mikk ümisesed tagant. Ei lausunud musta ega valget enam; ainult mingi lõikav ning soe võrk pigistas ta sisikonda ja töörohõm näol vahetus jäise kahvatussega.

Õue vooris regede rodu, peal sõdurid, vööle käsigranaate, kuna lumised püssid kõlksusid seljas. Lai õu kihis ja kees, nii et laas kajas. Urisev koer maja ees sai vembлага, ja see jooksis vingudes kus seda ja teist.

— Kus peremees, peremees siia! lõugas Varese-

palu Juhan, kogu kihelkonnale tuntud lakkekrants, Siberist vabanenud sunnitööline õe vägistamise pärast. Nüüd oli kolmekümmelise jõugu teejuht, plagises ja ila tilkus kõverast suust.

Mikk jättis sea sinnapaika ja astus ülespoole aeglasel sammel.

— Gde hosjain? pöördus ta poole pealik vene keeles.

— On tut! porssis Mikk vastu naeratades, et ei lase end siiski võõral ära müüa.

— Nu horošo, aida ja talli võtmed! jatkas esimene, tõmmates käega sügava viipe aida poole.

Tundmatuid tormas kutsumatult tuppa, jooksis lauta ja rehalasse otsima vara. Kümnekond aga as- keldas aida ukse ees.

— Aida võtmed? mh? aida võtmed? Te küsite minu käest aida võtmeid! vigurdas Mikk pealikuga. — Aga kui ma aida võtmeid ei tea ja annan sauna võtmed nende asemele, mis siis?.. Ega te ometi ole kuri mu vastu?

Mikk naeris ja keksles, kuna pisar ei pidanud il- muma laugele.

— Oled sa midagi, võrukael, ka sinna peitnud?

— Külml keres nurgas, võin kütta tuliseks!

— Kui koormad peal, eks siis või ka nalja teha, vot tak!..

— Kutsuge ka mind sööma, siis lasen sepal teha teie jaoks uued võtmed, just teie jaoks ilusad võtmed. Pealik kiskus näo kuidagi naerule.

Ütles: — Või vanad võtmed oled ära kaotanud!.. Sõber sa oled, seda ma näen. Aga malka oled vist vähe saanud!?

Juba murti ja kangutati aidauksi, nii et teibad murdusid raksudes. Röövlite närvid üha paisusid pingule, ähvardati mahalaskmisega ja põletamisega; alles

Kalvi kompanii kontroll-ülevaatus 15. II 1931.

nüüd juhatas Mikk neile raudkangi, aga võtmeid ei annud siiski. Tõi lõppeks ise kangi rehalast, pörutas esimese hoobi lukule. Vaat' nõnda... kui juba, siis olgu pilt täies värvis.

Paarkümmend tühja rege seisis pika reana aida ees ning neile hakati laduma kõike talus leiduvat. — Vahased odrad nagu varblase munad... täidlane seeme... Noore peremehe süda ei talunud piina, eemaldus, saamata rahu ei toas ega laudaski.

Nõuti lõunasöögi valmistamist.

Mikk Augustiga tassis keetmiseks kööki poole siga, ning kui ema tahtis kõrvaldada rasvasema osa, Mikk pistis sõimama. Isegi Varesepalu Juhani punane nina kiskus viltu, et jumal andku ometi niisuguseid peremehi rohkuses.

Õunapuuaias maja taga lõhuti mesipuid, samu, mida Mikk Esä seltsis oli hoidnud hiirte eest ja ravitsenud mädapojast. Tuule varjuks seatud kuuseoksad pilluti kõrvale, heideti katusedki eemale hange, nii et pilpad lendasid.

Esä ja pojapoeg seisis tagatoa akna all. Raugal värises habe, ning ta hõbehall juuski nagu oleks muutunud korraga lubivalgeks.

— Oo, saada mind ära siit, siit maailmast. Ei kannata näha.

Jõudnud asemele, kõneles ta poisile veel midagi väga tasasel häälel, otse sosinal; ning ta klaasised silmad pöörlesid saladuslikult ja luuravalt. Poiss kuulas ahnelt ja tummalt. Lahkunud toast, irvitas köögis:

— Laud katke rikkalikult nagu Esä matuseil!.. Emake, ära nuta... Ja sina, Mari, küta ahi soojaks, tuliseks nagu kerisekivi, jalamaid.

Rõhus peaga tagumise toa aknad katki, nagu kogemata, ja jättis ema ringutama võõraste hulka ruumides.

— Tulevad aga uhked matused! muheles Mikk väljudes ja astus sõdurite juure, kes imesid aplalt meekärgi.

— Kas liha on küps?

— Kas, kurat, söök on laual?

Nende sõnadega piirati noor peremees ümber kümnekonnast urisevast mehest.

— Jah, juba sõimasin neid. Veel veidi kannatust, siis sööge ja olge nagu oma kodus, just nagu oma kodus!..

Mikk praalis ja naeris, keksles jalgadel nagu to-buke, nii et ema, kes seisatas kojatrepil, haaras raputav hirm ja ahastus. Poeg oli aga lahkus ise. Ütles, et jäägu nad ometi ööks siia. Rehela on lai hobustele ja ahjutuba ruumikas meestele magamiseks. Ei hea peremees aja koeragi öö kätte.

Mikk viitis aega.

Varesed lendlesid parvedena õue kohal, lendlesid ja karjusid nagu viimse päeval, haistes raibe lõhna. Sibilisid sea sisikonnas lauda taga, nii et krantski hoidus aralt haopinu hõlmas. Laskusid hobuste juure, kes rompsutasid kaeru lume seest. Kõhud täis, tõusid lauda katusele eemal ja soputasid laisalt tiibu.

Mikk ütles tolgendavale mehele:

— Anna püss, ma proovin röövlindu.

— Nu, nu poisu, ei lase.

— Nu, nu! ahvis teine vastu. — Proovin ainult. Lähem veel teiega kaasagi... Jah, teiega sõdima.

Mikk ootas päeva pimenemist, viitis meeste aega.

Talle usaldatigi viimaks püss, ja nüüd kogunesid hulgad ta ümber, et vaadelda selle väikese keksi naljamängu. Mikk tegi alguses, nagu poleks ta sellist riista veel üldse näinudki, kuigi ise oli spetsialist just röövlindude ja reinuvaderi küttemises. Ta laskis end õpetadagi veidi ja siis sihtis otse kää pealt aiapostil magavale varesele; see langes kõigi imestuseks kopsatudes lumele.

— Vot viidite, kakoi strelok on!..

— Ta on meie tulevane seltsimees!

Sõprus näis olevat täielik, Mikk sai päevakangelaseks. Aga kui tema ja August tahtsid teist seapoolt kanda keldrisse, siis, kõigele vaatamata, ei lastud seda sündida. Lihalahmakad asetati regedele ja reed tõmmati rehelasse. Hobused rakendati lahti ja viidi lauta. Ning lehmad, kes kõndisid nüüd õuel, möögisid, kuni leidsid vähese tuulevarju õlekuhjade servas rehela ja lauda vahel. Lehmad möögisid värisedes ja siputasid kangestuvaid jalgu.

Aga suur ahjutuba oli palav, otse lämmatav. Mõõgiti sealgi lojustena, hirnuti, kugistati liha, võid luskaga länikuist, leiba peale ja auravaid kartuleid korega. Hõisati ja kareldi, magati juba ja norsati. Hüüti perenaist ja tüdrukut uute lisandustega.

Mikk astus noruspäi tallide poole. Tahtis siiski ruumi valmistada kõngevaile loomadele. Tõmbasid sulasega saani välja, samuti hekslimasina, lahtrisse kaks hobust ühte; nõnda pidi ometi kuidagi saama, mis parata!

Ja kui ta kutsus lehma, nägi Mari jooksmas enda poole, peaaegu alasti, juuksed sasis, sügavaid kriimustusi näol, seelik kärisenud nagu möögalöögist.

Ta hingeldas ja ulgus:

— Mind ja perenaist... oo ma õnnetu... Esä viisati kööki. Ja meid, oh... pääsime hilja!..

Mikk kuulas ja lõõtsutas sügavalt; kahmas hangu, et joosta tuppa, kuid peatus keset rada. Koer ulgus teel, virutas sellele hanguga, nii et see pages vingudes. Taas astus ta talli poole, ümises nagu lollike, vajus teeseldud aegluses.

— Rahu ja kannatust! pomises Augustile, kes alanud talle järgimist, kirves seljas.

Lumi rudises õuel. Seltsimees looberdas vahikorrale rehelas.

— Vaata, Mikk, tule, vaata!.. Toosama tarvitab vägivaldada ema kallal, kiunus Mari hirmunult.

Mikk andis palitu tüdrukule, öeldes, et tema ei tunne enam sooja ega külma. Ainult isamaa... Ja pärast aeglaselt roomanud tundi astus maja poole vilkasti, samm kindel, peas kurjad kavatsused.

Peatus köögis, surus kõrva vastu rasket ust. Kostsid sonimised ja sügavad magamishääled... Mh, siiber kinni... uks lahti... Aga keegi kuuleb?... Kuulgu oma kõrvaga surma hiilimist!..

Väike lamp, mis hingitses laual, heitis vaid hämarat valgust lamajaile, need õgisesid põhus lademena

nagu seakari, kes end vargsi liigselt täis söönud vilja-rõukudel. Mikk ei otsinud neile parajat võrdkuju, vaid, heitnud rahuliku pilgu püssidele nurgas, kustutas tule. Kuuldus õlgede sahisemist ta jalge all ta komistades ahju poole. Ahjuuks kriuksatus ja nägematut vingu hakkas hoovama ruumi, surmavat mürki.

— Kes kolistab, kes seal on, kes? kirus keegi nagu läbi une.

— Kes mind sötkub, koerapoeg? Ptüi!

Mikk, jõudnud juba ukse juure, peatus ja kuulas.

— Kas vahimees? Kes lubas sul, veenusk, lahkuda postilt? Peahik kõneles karedalt.

— Ei, mi-mina! kogeles Mikk, kuid saavutas tasa-kaalu ja lisas: — Teie kütt on siin. Aitan valvata väljas. Viin vahile sütt ahjust... tuld piibule. Teie kütt, mäletad!..

Laane talu noor peremees väljus, karabin hõlmas. Ta ei ilmunud enne tagasi kui peretoas valitses juba surmavaikus. Ainult vana seinakell logistas öö ühe-teistkümmendat tundi. Tagatoas, mille aken oli katki, valitses surnukambri külmus, nii et hingeaur tekitas peagi haihtuvaid aurokogusid. — Ku... ku... prr... Värin raputas poisi keha ning, haaratud sügavast mee-leheitest, ta tormas välja üle surnukehade; ise häälit-ses, et laul, jah, laul on tarvis viia paratamatule lõpule.

— Pöder, seltsimees, on tulnud lauda taha! kõmis-tas ta vahile süngel häälel, kes istus veel rehalas ja imes pläru rahulikus tõmpsuses, — suur põder! Raske! Ja päratu rasvane!..

Vaht kahmas: — Suur, raske ja rasvane?! Oi-eh!

Poiss kinnitas: — Kallis nahk nagu rebasel! Veel kallim kui inimesel.

Juba sumpasid läbi lume lauda taha: vanjka kii-rustus ees, Mikk luuras taga. Ent lume tuisates kos-tus tagant kare ning jääne kurguhääl:

— Pea!.. Kuhu sa tormad, sõber?..

Vaht pöördus ümber; temaga kõneles värisev relva-õõs, poisi sõrm juba triklil, padrun laksatanud rauda. Abitult laskis oma relva langeda lumme, laskis põlvili sügava ohkega käte tõustes taeva poole: „Mu jumal, oo jumal! Halasta nüüd, halasta mu peale.

Jumal on heldus ise, mis?.. Mikul ei liikunud laud, suu ainult tõmbles krampides.

— Oo halastaja jumal!..

— Pagana hale on tal sinust, eh-hee, päratu hale sinust maa peal!.. Kõneleja raputas pead, pilutas silmi ning lisandas: — Loe Meie Isa, loe!..

Otse kuratlik irvitus lõi äkki õhku, nii et poiss isegi ehmus oma karjatuses. Põlvitaja aga vajus järjest lähemale ja lähemale kiusajale, silmades kassiläige. Pomises pühi sõnu. Kuid siis... siis lajatus lask ja hall kogu langes otse vareseist rebitud seasisikonnale; muutus ühtlaseks tumedaks laiguks valgel lumel.

Jooksis August pikil sammel, kuid poiss lidus pea-tumatult talli poole, ise nagu sonides: — Lähem... sõi-dan!.. Et koristaksid ise oma raiped!.. Sina aja asju Laanel!..

— Kuule, Mikk, tule tagasi! Vaata, kas virmalised või mis?.. venitaski sulane hetke pärast tagant järele. Ühtaegu hõõrus ta otsegu unekattet oma silmilt: vaat-les taevaranda kaugel põhjas, mis muutus ajuti hele-daks justkui koidu kaunis kuma mustade pilvevaipade varjus. Helkis midagi kaugel, kustus ja helkis nagu õitsituli marus maani kummarduva metsa rüpes. Ja Mikk, toonud välja saduldatud hobuse, tõusis jalgrau-dadele, sirutas põlvi: — No, mis see siis tähendab? Podises veel midagi enda ette ja ta nägu läbis, kuigi vaid hetkeks, salajase rõõmu ja hingetäitva lootuse kut-suv helk.

Tõmbas kärsitult suuliste rihmad pingule ja kadus jäävalt. Maa müdises kihutamises, kuuldus veel tükk aega kabjaraudade kõlksumist.

Nõnda lõpeb jutt uuest peremehest Laanel. Hil-jem, vabadussõja kestes, tekkis Mikust legende mitme-suguses variatsioonis. Peaaegu igas väeosas kõneldi vägitegudest lahinguis, kuid ta surmapäeva, kõigele vaatamata, peab märkima ajaga, mis ühtub kodust lahkumise õõga, sest juurdluses, mida autor on toime-tanud, ilmneb asjaolu, et keegi lahingulisist pole teda isiklikult ilmsi näinud. Unes küll. Kuid uusima le-gendi järgi on ta langenud alles Karjala õnnetus va-badusvõitluses.

Kaitske oma kopsse

ja suitsetage alati pneumaatiliselt puhastatud tuba-kasaadusi, sest ainult need on vabad kopsudele kahjulikult mõjuvast tolmust ja teistest lisandustest.

Sarnaselt puhastatakse Eestis ainult kõik meie tu-bakasaadused.

A.-S. „CAFERME“

Toimetusele saadetud Kirjandus

Aino Kallas. Valge laev. Novellidekogu. Tõlkinud Friedebert Tuglas. 224 lk., hind 2 kr. 50 s. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Aino Kalda toodang, mis äratanud haritud maailmas rõõmustaval viisil tähelepanu, on peaaegu viimaseks saadaval ka eesti keeles. Käesolev kogu sisaldab „Lahkuvate laevade linnast“ ja „Võõrast verest“ tuntud novelle, millest osa kuulub ka ingliskeelse „The White Ship“-nimelise kogu koosseisu. Aineks on siin lihtsate inimeste kangelaslik elu, salapärasuseni ulatuvad tungid, lihtsate hingede imeteldava kõrguseni ja selguseni tõusev armastus ning pilte liivaluuteliselt Saaremaalt. Ajaliselt ulatub sündmustik keskaja hämarast Tallinnast kuni vaba Eestini.

Tervitus lahe tagant.

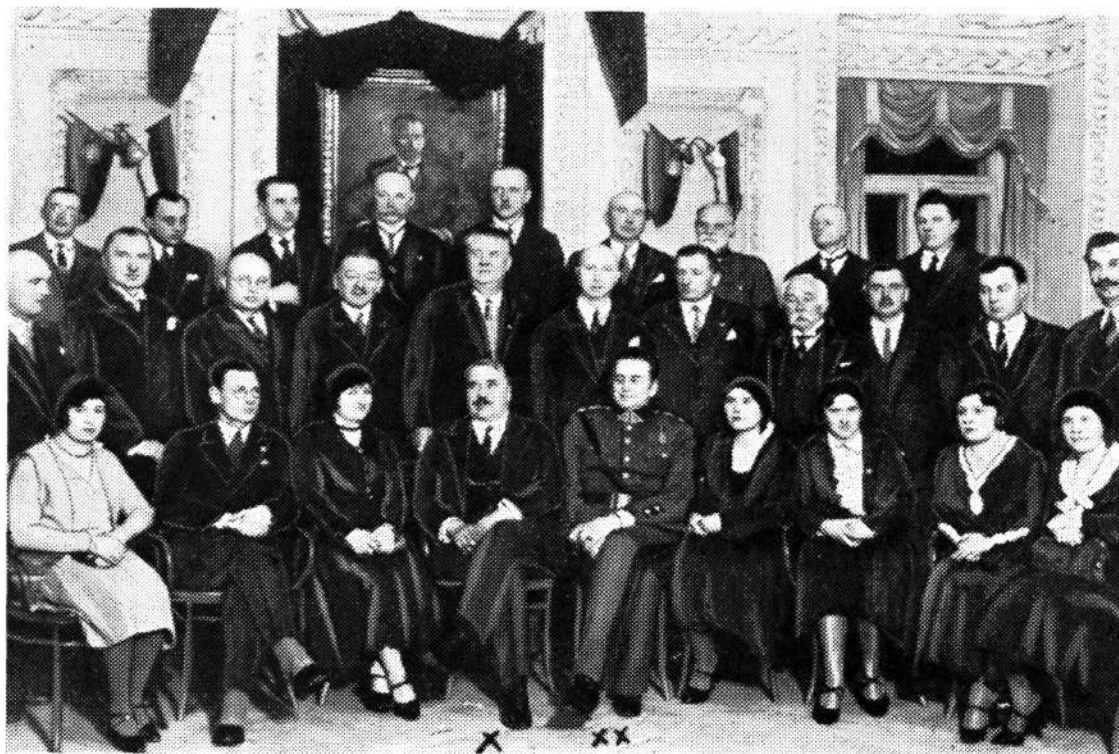
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura'le tema saja-aastaseks juubelpäevaks Eesti Kirjanduse Seltsilt.

Koguteos, 14 pildiga, 264 lk., hind 4 kr., kalingurköites 5 kr. 50 s. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.

Soome Kirjanduse Seltsil on püsivaid teeneid Eesti kultuurilises arengus. Selle tunnustuseks juba 1881. a.

annetati eriti selleks koostatud luulekogu seltsi 50. juubelpäevaks. Praegune aeg oma asjalikkuses reageerib aga teisiti. Nimelt sisaldab Eesti Kirjanduse Seltsi poolt Soome Kirjanduse Seltsi 100. juubeliks 16. märtsil 1931. a. avaldatud album peamiselt teaduslikke uurimusi rahvuskultuurilistelt aladelt A. Anni, V. Grünthal-Ridala, O. Liivi, J. Mägiste, A. Saarest, H. Sepa ja A. Suitsu sulest. Need uurimused pakuvad tõsist huvi oma probleemistikult ja mõned nendest on juba pikkuseltki silmapaisivad. Edasi on albumis mälestusi M. J. Eisen'ilt, O. Kaldalt ja K. E. Söödilt. Pikemalt võtab ses osas sõna M. J. Eisen, kes valgustab Soome-Eesti kultuurilisi kokkupuuteid 50. a. tagasi. Juubilari enese tegevusest annab ülevaate A. Palm ja Fr. Tuglas tõstab esile Soome Kirjanduse Seltsi tähtsust Eesti kohta.

Rich. Antik. „Oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt“. 104 lhk. Hind 2 kr. 50 senti. Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus, Tartu, 1931. a. Sisuks: I Eesti-, saksa- ja venekeelne osa. II Saksa-eestikeelne osa. III Vene-eestikeelne osa.

Esimene üldkoosolek Eesti-Leedu lähendamiseks. × koosoleku juhat. Kaunase linnapea J. Vileischis, ×× juhataja abi kindral Nagievitschius.

ÄRID, TÖÖSTUSED, ETTEVÔTTED!

Kas teie olete pannud tähele, et kuulutamine «Kaitse Kodu!s» annab mitmekordse tagajärje meie ajakirja levimise tõttu ostujõulisesse ringkondadesse?

SEEPÄRAST KUULUTAGE KÕIK
«KAITSE KODU!S».

KAITSELIITLASED, NAISKODUKAITSE LIIKMED!

Jälgige hoolega «Kaitse Kodu!s» ilmutavaid kuulutusi ja tarvitage eeskätt neid kaup, milliseid reklaamitakse «Kaitse Kodu!s» avaldatud kuulutuste läbi.